

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**«Використання дидактичних ігор в розвитку усного мовлення
дошкільників із порушеннями мовлення»**

Виконала здобувачка
2 курсу групи SoL1-M24z
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Михалина ШПАК

Науковий керівник:
Юлія ГАЛЕЦЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Олена ЧОПК,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри спеціальної та інклюзивної
освіти

Кам'янець-Подільський - 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	6
1.1. Поняття усного мовлення в науковій літературі.....	6
1.2. Значення дидактичної гри в розвитку мовлення дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення	11
1.3. Методичні засади використання дидактичної гри в роботі з дошкільниками з порушеннями мовлення.....	17
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ СФОРМОВАНОСТІ УСНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ФФНМ	23
2.1. Характеристика стану досліджуваної проблеми.....	23
2.2. Організація і методика констатувального етапу дослідження	27
Висновки до другого розділу.....	36
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ	37
3.1. Організація логопедичних занять з використанням дидактичних ігор з дітьми з порушеннями мовлення.....	37
3.2. Аналіз результатів формувального етапу дослідження.....	42
Висновки до третього розділу.....	47
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні наукові дослідження, присвячені розвитку мовлення дітей дошкільного віку та проблемам мовленнєвих порушень, а також основні державні документи, що регламентують організацію дошкільної освіти (зокрема «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», «Базовий компонент дошкільної освіти», Закон України «Про дошкільну освіту»), наголошують на важливості всебічного розвитку особистості дитини.

Питання організації мовленнєвого розвитку має особливу роль у становленні особистості дошкільника. У Державному стандарті дошкільної освіти в освітньому напрямі «Мовлення дитини» визначено, що мовленнєва компетентність полягає у здатності дитини висловлювати свої думки, почуття та враження у різних формах мовленнєвої діяльності з використанням як вербальних, так і невербальних засобів. Мовленнєва компетентність охоплює фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний і монологічний компоненти, які взаємопов'язані та взаємозумовлені. Разом із тим спостереження за мовленнєвим розвитком дітей старшого дошкільного віку, які готуються до школи, свідчать про наявність мовленнєвих порушень у значної частини цієї вікової категорії.

Проблема розвитку мовлення дитини привертає увагу багатьох науковців, зокрема логопедів, педагогів, психологів та психолінгвістів. Зокрема, І. Мартиненко детально досліджувала комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільнят із системними мовленнєвими порушеннями, спираючись на психологічні концепції. Л. Загородня та Т. Марєєва працювали над створенням системи формування звукової культури мовлення у дітей п'ятого року життя з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення, використовуючи дидактичні ігри. Крім того, Т. Марєєва досліджувала особливості застосування ігор у корекційній роботі з дітьми дошкільного віку, що мають мовленнєві порушення.

Ю. Рібцун висвітлила напрямки діяльності вчителя-логопеда, вихователя та психолога в логопедичних групах для дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення, підкресливши аспекти корекційно-розвивальної та освітньої роботи. Практичний посібник Л. Бегас «Логопедичні практикуми» містить завдання, принципи, методи та прийоми корекційної роботи з різними видами мовленнєвих порушень.

У методичному посібнику Т. Фурман подано погляди науковців щодо мовленнєвих порушень, психолого-педагогічну характеристику дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, а також збірку ігор та розвивальних завдань для роботи з ними. В. Маршалковська розкриває особливості логопедичної роботи з дітьми з тяжкими мовленнєвими порушеннями та етапи корекційно-логопедичної роботи. О. Казачінер та Ю. Бойчук досліджують ефективність використання логопедичної казки («логоказки») як засобу розвитку зв'язного мовлення у дошкільників.

Відповідно, питання розвитку усного мовлення дошкільників з порушеннями мовлення є актуальним, що і зумовило обрання теми наукового дослідження «Використання дидактичних ігор в розвитку усного мовлення дошкільників із порушеннями мовлення».

Об'єкт – усне мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Предмет – використання дидактичних ігор в розвитку усного мовлення дошкільників із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз та дослідити вплив дидактичних ігор на формування усного мовлення старших дошкільників із ФФНМ.

Завдання дослідження:

1. Теоретично вивчити науково-методичну літературу з проблеми дослідження.
2. Проаналізувати поняття усного мовлення в науковій літературі.
3. Охарактеризувати методичні засади використання дидактичної

гри в роботі з дошкільниками з порушеннями мовлення

4. Розробити критерії, обрати діагностичні методики та експериментально визначити ефективність впливу дидактичних ігор на формування усного мовлення старших дошкільників з ФФНМ.

Практичне значення одержаних результатів. Дослідження присвячене опису програми формувального етапу експерименту, спрямованого на корекцію фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення за допомогою дидактичних ігор. Розроблено систему дидактичних ігор, орієнтованих на розвиток усного мовлення дітей. Отримані матеріали можуть бути використані у практичній діяльності закладів дошкільної освіти, логопедів і вихователів. Результати дослідження були впроваджені в освітній процес дошкільного навчального закладу.

Публікації. Основні результати кваліфікаційної роботи обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю.

База дослідження: ЗДО 27 "Віночок" Дрогобицької міської ради Львівської області.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

1.1. Поняття усного мовлення в науковій літературі

Формування і розвиток мовлення дітей дошкільного віку є однією з ключових умов становлення їхньої особистості. Мовлення посідає провідне місце серед чинників особистісного розвитку, адже саме завдяки йому дитина встановлює необхідні зв'язки з навколишнім світом і соціумом, засвоює культурний досвід, розвиває мислення, самостійність, ініціативність і творчі здібності. У процесі життєдіяльності мовлення виконує роль засобу спілкування, пізнання, регуляції поведінки, а також є важливим інструментом розвитку й виховання. Тому знання закономірностей і особливостей опанування дітьми мовленням і мовою є необхідною умовою їхнього ефективного навчання та гармонійного розвитку.

Дослідження мовлення дітей дошкільного віку здавна привертало увагу багатьох учених. Серед провідних дослідників варто відзначити психологів Л. Божович, О. Запорожця, Л. Калмикову, О. Леонтєва, О. Лурія, А. Маркову та інших, а також лінгводидактів А. Богуш, М. Вашуленка, Л. Федоренко, Г. Фомічову та ін.

Розвиток усного зв'язного мовлення займає одне з провідних місць у системі дошкільної освіти. Оволодіння зв'язним мовленням є водночас і метою, і засобом мовленнєвого розвитку. Усне мовлення має вирішальне значення для формування інтелекту, самосвідомості дитини та становлення її особистісних якостей і ціннісних орієнтацій.

А. Богуш підкреслює, що «розвиток мовлення сприяє формуванню в дитини вміння чітко й логічно мислити, налагоджувати взаємодію з оточенням, проявляти ініціативу та брати участь у різних видах дитячої

творчості. У процесі оволодіння мовленням дитина поступово переходить від частини до цілого: спочатку використовує окремі слова, потім поєднує їх у короткі вислови, далі – у прості речення, а згодом – у складні мовленнєві конструкції. Завершальним етапом розвитку зв'язного мовлення є вміння будувати висловлювання, що складаються з кількох логічно пов'язаних між собою речень» [4].

Науковці виділяють мовлення як окремий аспект комунікативного розвитку, зокрема – зв'язне мовлення. За визначенням С. Рубінштейна, зв'язним є таке мовлення, зміст якого є зрозумілим завдяки власній предметній основі. У сучасній лінгвістиці та лінгводидактиці поняття зв'язного мовлення розглядається у двох вимірах: як процес створення цілісного висловлювання та як результат мовленнєвої діяльності (текст або дискурс). А. Богуш трактує зв'язне мовлення як «сміслово й структурно єдине ціле, що складається з тематично та логічно узгоджених частин і відображає всі основні аспекти змісту висловлювання» [5].

У процесі створення зв'язного висловлювання науковці виокремлюють два взаємопов'язані компоненти — діяльнісний і особистісний. За визначенням А. Богуш, «діяльнісний компонент охоплює процеси породження та сприймання мовлення, а також механізми регуляції й контролю власної мовленнєвої діяльності. Особистісний компонент відображає індивідуальні риси мовця — його характер, темперамент, рівень культури та мовленнєвий стиль» [4].

Дослідники розрізняють два основних типи зв'язного мовлення — діалогічне й монологічне. Діалог являє собою спілкування між двома або кількома особами, тоді як монолог — це висловлювання однієї людини, адресоване слухачам. Монологічне мовлення є складнішою формою усного мовлення як з психологічного, так і з лінгвістичного погляду. Воно вимагає попереднього обмірковування, вольового зосередження, логічної послідовності та вміння вибудувати зв'язну композицію. Монолог передбачає розгорнутість, чіткість, змістову повноту та логічний зв'язок між

усіма частинами висловлювання.

Під час роботи над розвитком монологічного мовлення важливо створювати умови, у яких діти усвідомлюють значення власних розповідей і переказів. Формування навичок зв'язного мовлення має важливе значення для всебічного розвитку й виховання дитини. К. Д. Ушинський підкреслював, що «вміння вільно володіти усним мовленням є одним із ключових завдань мовленнєвого розвитку. У дошкільному віці ця діяльність здійснюється переважно за підтримки та під керівництвом дорослих» [4].

Розглянемо погляди науковців щодо класифікації видів зв'язного мовлення. Діалог, за визначенням С. Єрмоленко, — це «форма мовної комунікації, у якій учасники спілкування обмінюються репліками-висловлюваннями». Діалогічне мовлення передбачає слухання й промовляння коротких, часто неповних або еліптичних речень простої структури, якими співрозмовники обмінюються у певній ситуації. Діалог супроводжується інтонаційною виразністю, мімікою та жестами, що підсилюють комунікативний ефект. Як і будь-який текст, діалог має внутрішню зв'язність, однак, як зазначав О. Леонтьєв, вона «створюється спільними зусиллями кількох учасників спілкування» [8].

Монолог, своєю чергою, — це мовлення однієї особи, спрямоване на сприйняття слухачами, яке не передбачає безпосередньої миттєвої реакції з їхнього боку. До основних лінгвістичних ознак монологічного мовлення належать використання переважно літературної лексики, розгорнутість і логічна послідовність висловлювання, застосування складних синтаксичних конструкцій, граматична чіткість, наявність елементів зв'язності та завершеність думки [8].

В усному зв'язному мовленні чітко проявляється усвідомлення дитиною власної мовленнєвої діяльності. Як зазначає А. Богуш, створення висловлювання передбачає наявність внутрішнього програмування та зовнішньо-мовленнєвої дії, під час якої дитина спирається на певну внутрішню схему чи синтаксичну модель. Це дає змогу будувати

висловлювання, що відповідає вимогам змістовності й структурної цілісності. Саме тому важливим є формування таких характеристик самостійного зв'язного мовлення, як цілісність, логічність, послідовність, змістовність, образність і творчий підхід [6].

Досліджуючи мовлення дітей дошкільного віку, науковці розрізняють два його типи — ситуативне та контекстове. Ситуативне мовлення пов'язане з конкретною ситуацією спілкування, однак не завжди відображає цілісний зміст у словесній формі. У ньому часто використовуються жести, міміка, вигуки, вказівні слова. Контекстове мовлення, навпаки, передбачає побудову висловлювання, зрозумілого без опори на ситуацію, лише завдяки мовним засобам і логічній побудові тексту.

У старшому дошкільному віці розвиток зв'язного мовлення досягає досить високого рівня. У спілкуванні діти цього віку здатні давати точні, короткі або розгорнуті відповіді залежно від ситуації, роблячи свої висловлювання зрозумілими для співрозмовників. Вони активно беруть участь у діалозі, доречно реагують на репліки інших, формулюють власні запитання та підтримують розмову. Як зазначають Г. Леушина та М. Лісіна, зміст дитячого діалогу значною мірою залежить від характеру їхньої спільної діяльності.

Дослідження вітчизняних і зарубіжних учених (О. Кононко, С. Ласунова, Т. Постоян, О. Смирнова, О. Ушакова та ін.) свідчать, що на шостому році життя діти здатні переконливо, послідовно й чітко будувати описові та сюжетні розповіді, висловлювати власні думки й аргументувати їх. У цей період інтенсивно розвивається мовленнєво-творча діяльність, яка, за умови правильно організованого навчання, сприяє формуванню початкових літературно-художніх здібностей, стимулює творчу уяву та збагачує інші види дитячої творчості (Н. Гавриш, Н. Орланова).

Отже, специфіка розвитку усного зв'язного мовлення на різних вікових етапах визначає напрями та методи педагогічної роботи, спрямованої на формування мовленнєвої компетентності дітей.

Державний стандарт дошкільної освіти включає освітній напрям інваріантної складової «Мовлення дитини» та напрям варіативної складової «Мовлення дитини. Основи грамоти». Одним із головних завдань цих напрямів є формування мовленнєвої компетентності, тобто здатності дитини висловлювати власні думки, почуття, враження в різних формах мовленнєвої діяльності з використанням як вербальних, так і невербальних засобів. Мовленнєва компетентність «охоплює фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний і монологічний компоненти, що перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозумовленості» [6].

Таким чином, однією з ключових психологічних проблем сучасної освіти є формування та розвиток мовлення дітей дошкільного віку. За визначенням А. Богуш, навчання рідної мови має розпочинатися вже в дошкільному віці, бути систематичним і послідовним, входити до загальної системи безперервної мовної освіти. Подальше навчання рідної мови в школі повинно логічно продовжувати й розвивати дошкільну мовну підготовку.

У сучасній логопедії сформованість усного мовлення розглядається як показник мовленнєвої готовності дитини до шкільного навчання — однієї з основних передумов успішного оволодіння освітньою програмою. Цю думку поділяють такі науковці, як А. Богуш, М. Вашуленко, В. Гербова, М. Шеремет та ін.

Дослідники трактують сформованість усного мовлення як готовність дитини до свідомого використання мовних одиниць і розуміння мови як знакової системи, що, у свою чергу, створює основу для оволодіння навичками читання та письма.

Таким чином, педагогічний (логопедичний) підхід традиційно розглядає усне мовлення як процес, що включає виконання фонетико-фонематичних і лексико-граматичних операцій. У межах цього підходу досліджуються особливості функціонування звукової та фонематичної системи, рівень розвитку словникового запасу, уміння здійснювати словотворення й словозміну, а також здатність розуміти усне мовлення оточення.

1.2. Значення дидактичної гри в розвитку мовлення дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення

Т. Поніманська підкреслює, що гра є одним із найцікавіших проявів людської активності, провідною діяльністю дошкільного віку, важливим засобом всебічного розвитку та ефективним методом виховання. Її часто називають «супутником дитинства», адже хоча гра асоціюється насамперед із дітьми, у неї залучаються й дорослі. Дитяча гра — це особлива форма діяльності, спрямована на пізнання предметного та соціального світу, у якій дитина відображає свої враження від оточуючої дійсності. Мати дитинство — означає мати можливість розвивати власну ігрову діяльність, що становить важливу частину дитячої субкультури. Водночас гра виступає потужним виховним засобом, адже, за словами К. Ушинського, у ній «виявляється природна потреба людини до діяльності» [18].

Отже, гра є провідною діяльністю дошкільника, сприяє його всебічному й гармонійному розвитку, виступає дієвим методом виховання та навчання, допомагаючи дитині пізнавати навколишній світ і засвоювати соціальні норми. В. Сухомлинський велике значення надавав грі, зокрема він писав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості» [18].

Гра — це «особлива форма діяльності, що відбувається в умовних ситуаціях, у яких відтворюються типові дії та моделі взаємодії між людьми» [18]. У дитячих іграх відображаються не лише стосунки між дорослими, а й суспільні взаємини загалом. Саме тому педагоги надають грі великого виховного значення, адже в її процесі формуються соціальні навички дітей, розвивається вміння діяти в різних ролях — як керівника, так і виконавця [18].

Отже, у грі дитина набуває досвіду довільної поведінки: вчиться контролювати власні емоції та дії, дотримуватися встановлених правил,

стримувати миттєві бажання заради спільної діяльності з однолітками, навіть без безпосереднього нагляду дорослих.

Г. Лемко зазначає про виховну цінність ігор: «У дитячі роки гра є основним видом діяльності людини. За її допомогою діти пізнають світ. Без гри дітям жити нудно, нецікаво» [14].

Як зазначає учений, гра приносить миттєву радість, задовольняє актуальні потреби дитини та водночас має спрямованість у майбутнє. Під час гри в дітей формуються й закріплюються риси характеру, уміння та здібності, необхідні для виконання соціальних, професійних і творчих ролей у дорослому житті. Усюди, де присутня гра, панують здоров'я, життєрадісність і повнота дитячого буття.

В. Коваленко розглядає ігри як «сучасний і загально визнаний метод навчання й виховання, що поєднує освітню, розвивальну та виховну функції в органічній єдності» [14]. Учений підкреслює, що сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання, справедливо бачить у них ефективний спосіб організації взаємодії між педагогом і учнями, а також продуктивну форму спілкування, яка поєднує змагання, щирість і природний інтерес [14].

Гра не може виникати під тиском або з почуття обов'язку — її джерелом є природні потреби, інтереси та внутрішні спонукання дитини. Її особливість полягає в тому, що дії, які дитина виконує під час гри, є привабливими самі по собі. Малюка захоплює не стільки результат, скільки сам процес ігрової діяльності. Діти із задоволенням беруть участь у будь-яких іграх, тому використання ігрових методів під час навчання часто робить педагогічний вплив майже непомітним для них. На думку дослідників, гра є «потужним і незамінним засобом розумового розвитку дитини» [18].

Саме в процесі гри розвиваються не лише пізнавальні процеси — мислення, мовлення, пам'ять, увага, — але й формуються такі важливі риси особистості, як наполегливість, уважність, уміння дотримуватися правил.

Багато цінних спостережень і науково обґрунтованих висновків щодо

впливу гри на розвиток дошкільників, а також особливостей її застосування в освітньому процесі закладів дошкільної освіти та в родинному вихованні міститься у сучасних дослідженнях О. Богініч, А. Богущ, Н. Лисенко, В. Овчинникової, Є. Приступи та інших науковців.

Оскільки гра має важливе значення не лише для інтелектуального й фізичного розвитку дитини, а й для формування її особистісних якостей у цілому, можна впевнено стверджувати, що гра відображає суть усього освітнього процесу. На жаль, сьогодні спостерігається постійне зростання кількості дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. Значну частину серед них становлять діти 5–6 років, які ще не оволоділи правильною звуковою структурою мовлення.

З метою підвищення інтересу дітей до логопедичних занять і активізації їхніх пізнавальних процесів учителі-логопеди широко використовують ігрові методи. Застосування гри сприяє розвитку мовлення, стимулює пізнавальну активність і підтримує мотивацію до навчання.

Як форма діяльності, гра забезпечує гармонійний розвиток психічних процесів, інтелекту та особистісних рис, що має особливе значення для дітей із недорозвиненим мовленням. Результати численних досліджень підтверджують, що формування необхідних мовленнєвих і когнітивних навичок у процесі гри відбувається значно швидше й ефективніше, ніж під час використання лише традиційних дидактичних методів.

Для вчителя-логопеда дидактична гра є одним із ключових засобів корекції мовленнєвих порушень. Використання ігрових прийомів і вправ робить «процес виправлення звуковимови захопливим для дитини, залучає всі аналізатори та стимулює роботу основних психічних процесів — мислення, пам'яті й сприймання» [21].

Використання дидактичних ігор на заняттях учителя-логопеда робить корекційний процес більш різноманітним, динамічним і цікавим для дітей, сприяє підтриманню їхнього інтересу до логопедичної роботи.

До організації дидактичних ігор у корекційній практиці висуваються певні вимоги. Зокрема, гру слід добирати індивідуально — відповідно до рівня інтелектуального розвитку та мовленнєвих можливостей конкретної дитини або групи дітей. Також важливо визначити оптимальну тривалість гри, підготувати необхідний дидактичний матеріал, ретельно ознайомитися зі змістом гри та продумати методи її проведення. Під час пояснення правил педагог має налаштувати дитину на їх чітке дотримання. У процесі гри необхідно контролювати мовлення учасників, виправляти помилки, формувати навички самоконтролю та залучати всіх дітей до мовленнєвої активності, особливо під час групових занять [18].

Оскільки дидактичні ігри зазвичай короточасні (5–10 хвилин), важливо стежити за тим, щоб протягом усього часу дитина залишалася зосередженою, а її інтерес до завдання не знижувався. Це особливо актуально під час групових ігор — неприпустимо, щоб у виконанні завдання брала участь лише одна дитина, тоді як інші залишалися пасивними спостерігачами, адже така організація швидко викликає втому й зниження зацікавленості у грі.

Під час проведення гри необхідно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини при доборі завдань і формулюванні запитань, застосовуючи індивідуальний і диференційований підходи. Особливої уваги потребують діти, які ще не адаптувалися до умов освітнього закладу. Таким дітям слід допомогти подолати сором'язливість, створити ситуацію успіху, впевненості у власних силах і відчуття підтримки.

Особливість дидактичної гри полягає в гармонійному поєднанні навчальних і ігрових завдань. Навчання у формі дидактичної гри базується на природному прагненні дитини діяти в уявній ситуації та дотримуватися її умов, що цілком відповідає віковим особливостям дошкільників. Важливою умовою розв'язання дидактичного завдання є виконання правил гри. При цьому правила повинні виступати не лише зовнішньою вимогою дорослого, а й усвідомленою внутрішньою потребою самої дитини. На відміну від сюжетно-рольових ігор, де правила можуть бути не чітко визначеними або

неусвідомленими, у дидактичній грі вони завжди мають визначений і зрозумілий характер.

Основним засобом реалізації дидактичного завдання є спеціально підібраний дидактичний матеріал, а результатом гри — успішне виконання як ігрового, так і навчального завдання. Саме досягнення цих двох результатів свідчить про ефективність проведеної гри. Дидактичні ігри застосовуються у процесі навчання й виховання дітей різних вікових груп тоді, коли потрібно актуалізувати їхній досвід, повторити, уточнити чи закріпити набуті знання та уявлення. Як ігровий метод навчання, дидактична гра може мати дві форми:

- власне дидактична гра;
- гра-заняття (гра-вправа) [18].

У дидактичній грі поєднуються дві складові — навчальна (пізнавальна) та ігрова (емоційно приваблива). Вихователь при цьому одночасно виступає як педагог і як учасник гри: він навчає дітей, беручи участь у грі, а діти, граючись, засвоюють нові знання. О. Усова називає здатність дидактичної гри навчати й розвивати дитину завдяки її ігровому задуму, діям і правилам.

Дидактична гра може бути самостійною діяльністю лише за умови, що її завдання зрозумілі та доступні дітям, викликають у них інтерес і спираються на вже набутий ігровий досвід. Важливими передумовами її ефективності є «засвоєння дітьми правил і прийомів гри, а також можливість застосовувати набуті знання про навколишній світ у нових ситуаціях» [6, с. 87].

Отже, як і будь-який інший вид гри, дидактичні ігри сприяють всебічному розвитку особистості дитини. Поєднання навчального змісту з ігровим задумом і діями потребує від педагога високого рівня майстерності та вміння ефективно керувати ігровим процесом. Варто зазначити, що в процесі розвитку мовлення можна планувати такі ігри, у яких мовленнєва активність дітей є провідною. У дидактичній грі, як у формі навчання,

поєднуються дві сторони — пізнавальна (навчальна) та ігрова (емоційно приваблива). Завдяки цьому діти під час навчання водночас граються, а граючись — навчаються.

Учитель-логопед добирає дидактичні ігри відповідно до чинних програм закладу дошкільної освіти, з урахуванням вікових особливостей дітей, рівня їхнього мовленнєвого розвитку, пізнавального змісту, а також складності ігрових дій і завдань.

Серед основних різновидів логопедичних ігор можна виокремити такі:

- навчальні — спрямовані на засвоєння знань;
- діагностичні — допомагають виявити відхилення або зміни в розвитку дитини, сприяють самопізнанню;
- терапевтичні — полегшують подолання труднощів і позитивно впливають на особистісний розвиток;
- комунікативні — формують уміння ефективно спілкуватися [20].

Дидактична гра має чітку структуру, що вирізняє її серед інших видів ігрової діяльності. Її основними елементами є дидактичне й ігрове завдання, правила, ігрові дії та результат — саме вони забезпечують поєднання навчального й ігрового аспектів.

Дидактичні логопедичні ігри використовуються для розвитку фізіологічного та мовленнєвого дихання, корекції фонематичних процесів, удосконалення загальної й дрібної моторики пальців рук, підвищення рухливості артикуляційного апарату, закріплення правильної вимови та диференціації звуків. Крім того, вони «сприяють збагаченню словникового запасу, формуванню граматичних категорій, розвитку зв'язного мовлення, профілактиці труднощів у формуванні навичок читання і письма, а також стимулюють розвиток психічних процесів» [24].

Для логопеда дидактична гра є одним із найважливіших засобів роботи над мовленням дитини з метою його корекції. У дітей із загальним недорозвиненням мовлення часто спостерігається обмежений словниковий запас, у якому переважає предметно-побутова лексика. Такі діти мають

труднощі з класифікацією предметів за групами, у їхньому мовленні бракує дієслів, що позначають стани чи переживання людей, іменників, які характеризують особу, а також прислівників і прикметників, необхідних для опису дій чи вчинків. Усе це ускладнює мовленнєве спілкування.

Крім того, для дітей характерні слабка пам'ять, швидка втомлюваність і труднощі з концентрацією уваги. Тому завдання вчителя-логопеда полягає не лише у виправленні звуковимови, а й у збагаченні словникового запасу дітей, ознайомленні їх з новими поняттями, розвитку уявлень, пов'язаних із цими словами, та формуванні навичок їх використання у зв'язному мовленні.

Діти з такими порушеннями переважно сприймають інформацію наочно-дійовим шляхом: показ предмета або зображення має для них більший вплив, ніж саме слово. Саме тому логопеди активно застосовують дидактичні ігри — наприклад, лото «Меблі», «Одяг», «Іграшки», «Овочі», «Фрукти», «Транспорт», «Інструменти» тощо — для формування уміння класифікувати предмети за категоріями.

Отже, для дітей із мовленнєвими порушеннями гра має особливе значення, адже вона є необхідною умовою корекції мовлення та профілактики подальших порушень. Логопедична дидактична гра спрямована на формування в дитини потреби у знаннях, розвиток пізнавального інтересу та комунікативних умінь. Використання таких ігор, занять та ігрових прийомів підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу, робить мовленнєву діяльність різноманітнішою, цікавішою й результативнішою.

1.3. Методичні засади використання дидактичної гри в роботі з дошкільниками з порушеннями мовлення

Логопедична робота з дітьми, які мають мовленнєві порушення, спирається на низку принципів, що забезпечують результативність корекційних заходів та сприяють всебічному розвитку мовлення. Розглянемо їх.

Систематичність і послідовність. Заняття мають проводитися

регулярно та у визначеній логічній послідовності: від простих завдань – до більш складних. Такий підхід допомагає дитині поступово й надійно засвоювати мовленнєві навички.

Індивідуальний підхід. Оскільки кожна дитина має специфічні особливості мовленнєвих порушень, корекційна програма повинна враховувати її індивідуальні потреби, темп розвитку та можливості.

Комплексність. Корекційний процес має охоплювати всі складові мовлення: правильну звуковимову, розвиток фонематичного слуху, граматичної будови мови, словникового запасу та зв'язного висловлювання. Такий комплексний підхід сприяє гармонійному формуванню мовленнєвої системи.

Ігрова форма навчання. Оскільки ігрова діяльність є природною для дошкільників, використання ігор та ігрових прийомів на заняттях створює позитивний емоційний фон і полегшує засвоєння нових знань і умінь.

Співпраця з батьками та педагогами. Для досягнення найкращих результатів важливо забезпечити активну взаємодію між логопедом, батьками й педагогами. Їхня підтримка в повсякденному спілкуванні та навчанні допомагає закріплювати досягнуті результати та прискорює корекційний процес [34].

Наразі з розвитком освітніх технологій одним із провідних напрямів стає використання ігрових методів, або гейміфікації. Застосування елементів гри в освітньому процесі допомагає формувати у дошкільників цікавість до навчання, розвивати їхню творчість та ініціативність, а також підвищувати рівень пізнавальної активності.

Хоча використання гри як засобу підвищення ефективності діяльності давно відоме в різних країнах, саме термін «гейміфікація» (англ. gamification) отримав поширення для позначення цього підходу. Під гейміфікацією розуміють інтеграцію ігрових механік і прийомів у неігрові ситуації з метою стимулювання користувачів до виконання певних дій. Термін уперше запровадив британський розробник відеоігор Нік Пелінг у 2002 році.

Використовувати ігрові елементи в освітніх практиках почали з 2008 року, а з 2010 року цей метод стрімко набув популярності. Нині гейміфікація активно застосовується у багатьох галузях — від освіти до професійної сфери [18].

Ігрове навчання ґрунтується на використанні гри як особливої діяльності, що дозволяє дитині не лише моделювати реальні ситуації, а й розкривати власний потенціал та розвивати індивідуальні здібності. У грі важливими є насамперед емоційні переживання та досвід, які дитина отримує в процесі ігрової взаємодії.

Ігрова діяльність є основним видом активності дошкільника та створює оптимальні умови для його всебічного розвитку, зокрема для становлення мовлення. Саме під час гри діти найприродніше й найлегше набувають нових мовленнєвих умінь, розширюють словниковий запас, засвоюють лексико-граматичні конструкції й вчаться ефективно спілкуватися з іншими. Ігрове середовище дає змогу дитині вільно висловлювати власні думки, проявляти фантазію, розвивати творче мислення та практично закріплювати засвоєні мовленнєві навички.

Дослідженням ігрової діяльності дітей із порушеннями мовлення займалися О. Бабенко, І. Кольцова, А. Кошель, О. Дмитренко, І. Мельник, І. Сушко, Н. Савінова, Ю. Рібцун та інші [35; 36; 43].

Науковці підкреслюють, що гра активізує увагу та діяльність дітей, пробуджує їхнє прагнення до спілкування й пізнання нового. У межах ігрової діяльності діти мають змогу застосовувати мовлення в різних ситуаціях: складати речення, описувати події, переказувати історії та вигадувати казки. Гра сприяє розвитку зв'язного мовлення, збагаченню словника та формуванню логічних мовних зв'язків.

Гра виступає інтегративним засобом, що поєднує мовленнєвий розвиток із пізнавальною діяльністю, розширюючи комунікативні можливості дошкільників. Важливо й те, що під час гри дитина набуває досвіду використання мовлення в різноманітних ситуаціях, що готує її до реальних життєвих умов, де потрібно добирати відповідні слова й вирази для

досягнення комунікативної мети. Таким чином, гра «сприяє формуванню комунікативної компетентності — уміння ефективно взаємодіяти з іншими, використовуючи мовні засоби» [18].

Дидактичні ігри є одним із найрезультативніших інструментів у корекції мовленнєвих порушень. Вони поєднують навчальні та розважальні елементи, що дозволяє стимулювати мовленнєву активність дитини без зайвого напруження. Під час гри діти невимушено тренують мовні навички, розширюють словниковий запас, удосконалюють фонематичний слух та граматичні вміння.

Дидактичні ігри спрямовані на розв'язання різноманітних мовленнєвих завдань [43]:

Розвиток звуковимови. Артикуляційні ігри та спеціальні вправи допомагають дитині опанувати правильну вимову звуків і формувати коректне звукове сприйняття.

Формування граматичних навичок. Ігри, що акцентують увагу на побудові речень, навчають дітей правильно використовувати відмінкові та родові форми, а також узгоджувати слова між собою.

Збагачення словникового запасу. Лексичні ігри сприяють розширенню словника, що дозволяє дитині точніше й змістовніше передавати свої думки.

Розвиток зв'язного мовлення. Ігри, у яких потрібно складати розповіді, описувати предмети чи створювати діалоги, допомагають формувати вміння вибудовувати послідовні та логічні висловлювання.

Вибір дидактичних ігор визначається рівнем мовленнєвого розвитку дітей та характером труднощів. Під час добору й адаптації ігор необхідно враховувати кілька важливих аспектів.

Відповідність мовленнєвим можливостям дитини. Ігри мають відповідати актуальному рівню розвитку мовлення. Надто складні завдання можуть знизити мотивацію, тоді як занадто легкі — не забезпечать достатнього прогресу.

Ігрова привабливість. Дидактичні ігри повинні бути цікавими та

захопливими, містити яскраві зображення, динамічні дії та елементи, що стимулюють активну участь дитини.

Урахування індивідуальних особливостей. Логопед має зважати на інтереси малюка, його темп засвоєння матеріалу та специфічні труднощі у мовленні, добираючи найбільш ефективні ігрові завдання.

Застосування наочного матеріалу. Для підтримання уваги та кращого розуміння змісту завдань доречно використовувати різноманітні наочні засоби — ілюстрації, іграшки, картки, таблиці.

Отже, грамотний відбір і адаптація дидактичних ігор є важливими чинниками успішної логопедичної роботи з дітьми, які мають порушення мовленнєвого розвитку.

Висновки до першого розділу

Аналіз теоретичних засад розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку дав змогу окреслити актуальність теми та визначити основні поняття дослідження. Саме цей віковий період є надзвичайно важливим для становлення мовленнєвої діяльності. Розглянуто поняття усного мовлення, яке часто ототожнюють із процесом говоріння.

Важливість проблеми підтверджується тим, що її досліджують представники різних наукових галузей: психології, лінгвістики, психолінгвістики, нейропсихології та педагогіки. Особливо значущим є педагогічний і логопедичний підхід, у межах якого усне мовлення розуміють як виконання фонетико-фонематичних та лексико-граматичних операцій. Цей підхід охоплює вивчення особливостей фонетичних і фонематичних процесів, стану лексичної системи, уміння здійснювати словотворення та словозміну, а також здатності дитини сприймати мовлення на слух.

Окрему увагу приділено дидактичній грі як дієвому засобу подолання мовленнєвих порушень. Було виокремлено групи дидактичних ігор та висвітлено їх структуру. Гра виступає універсальною діяльністю, у якій відбуваються найважливіші позитивні зміни в розвитку психіки та

особистості дитини. Вона сприяє формуванню взаємин з оточенням, розвитку соціальних умінь та готує дошкільника до переходу на новий етап життя й опанування нових видів діяльності.

Отже, для дошкільників із мовленнєвими порушеннями гра є важливою умовою гармонійного розвитку особистості та інтелекту. Мовленнєва ігрова діяльність набуває особливої значущості, адже вона допомагає усунути вже наявні прояви мовленнєвого недорозвитку й запобігти виникненню нових труднощів. Логопедична дидактична гра має на меті сформувати в дитини інтерес до здобуття знань, розвинути її пізнавальну активність та комунікативні уміння. Застосування таких ігор, ігрових занять і спеціальних методичних прийомів підвищує результативність засвоєння навчального матеріалу, робить мовленнєву діяльність дітей різноманітнішою й цікавішою та водночас сприяє корекції мовленнєвих порушень.

РОЗДІЛ 2

ВИВЧЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ УСНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ФФНМ

2.1. Характеристика стану досліджуваної проблеми

Розвиток усного мовлення дітей дошкільного віку був предметом уваги багатьох науковців, серед яких А. Богуш, Н. Вашуленко, Н. Виноградова, Н. Гавриш, Т. Донченко, М. Жинкін, І. Зимня, К. Крутій, Т. Піроженко, О. Ушакова, Л. Федорович та ін.

Старший дошкільний вік є особливо сприятливим періодом для формування мовленнєвої діяльності, оскільки саме в цей час відбуваються важливі якісні зміни. За умови типового розвитку діти цього віку вміють розрізняти всі звуки рідної мови та порівнювати їх за такими характеристиками, як висота, дзвінкість і глухість.

Прагнення пізнавати навколишній світ, отримувати пояснення й підказки від дорослих стимулює розвиток пояснювального мовлення. У цей період активно збагачуються як активний, так і пасивний словники дітей — новими конкретними назвами, словами, що позначають функціональні ознаки та властивості предметів, узагальнюючими поняттями, дієсловами, які відображають стани й переживання людини. Дошкільники поступово опановують різноманітні лексичні явища, зокрема синонімію, антонімію, паронімію, а також деякі переносні та похідні слова [4].

Триває цілеспрямоване оволодіння монологічним мовленням: діти вчаться будувати розповіді, описи, міркування з опорою на наочність. На цьому етапі завершується засвоєння основних граматичних форм слів. Однак старшим дошкільникам усе ще важко самотійно та точно переказувати зміст прочитаних казок чи оповідань.

Сучасний зміст дошкільної освіти та реалізація Базового компонента дошкільної освіти здійснюються через освітні програми та навчально-

методичне забезпечення. В освітньому процесі закладів дошкільної освіти України застосовуються програми різних типів, зокрема:

- Комплексні програми розвитку, навчання та виховання, які охоплюють усі основні аспекти розвитку дитини — фізичний, психічний, соціальний та духовний (наприклад, «Впевнений старт» (2018 р.), «Дитина» (2020 р.), «Я у світі» (2020 р.);
- Парціальні програми, що спрямовані на конкретні напрями розвитку, наприклад, «Мовленнєвий компонент дошкільної освіти» (2019 р.).

Програма розвитку старших дошкільників «Впевнений старт» [19] пропонує орієнтири змістового наповнення освітньої роботи з дітьми, спрямовує педагогів та батьків на особистісний розвиток дітей за основними напрямками. Її структура та розділи відображають психологічні особливості старших дошкільників. Особливу увагу приділено розділу «Мовленнєвий розвиток», який спрямований на формування мовленнєво-комунікативної компетенції та підготовку дітей до шкільного навчання.

Освітня лінія «Мовлення дитини» в комплексній програмі «Я у світі» включає такі види діяльності: вправління у постановці запитань, порівнянні та розповіданні; стимулювання мовленнєвого спілкування; ведення усного щоденника; проведення оглядових екскурсій; дидактичні ігри; перетворення казки на власну розповідь та складання казок; визначення добра і зла у художніх творах; серіація картинок за настроєм тощо.

Парціальна програма «Мовленнєвий компонент дошкільної освіти» (за А. Богуш) розроблена відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Програма містить змістовний опис художньо-мовленнєвої діяльності та різних видів компетенцій: художньо-мовленнєвої, когнітивно-мовленнєвої, виразно-емоційної, поетично-емоційної, оцінно-етичної та театральної-ігрової, а також методів і прийомів роботи з художньою літературою. У ній розкривається сутність таких понять, як лексична, фонетична, граматична, діалогова та комунікативна компетенції старшого дошкільника. У додатках до програми подано орієнтовний словник-мінімум за освітніми

лініями відповідно до Базового компонента дошкільної освіти [18].

На основі теоретичного аналізу наукових досліджень та огляду комплексних і парціальних програм освітніх закладів експериментальне дослідження було спрямоване на визначення ефективності використання дидактичних ігор для розвитку усного мовлення старших дошкільників із порушеннями мовлення. Дослідження проводилось у три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

Мета констатувального експерименту: визначення стану сформованості усного мовлення старших дошкільників з ФФНМ.

Для вирішення мети були поставлені такі завдання:

- 1) визначення критеріїв сформованості усного мовлення старших дошкільників з ФФНМ;
- 2) вибір та адаптація діагностичних методик, які б дозволили об'єктивно встановити рівні розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з ФФНМ ;
- 5) проведення емпіричного дослідження.

В експериментальному дослідженні брали участь 9 дітей старшого дошкільного віку ЗДО 27 "Віночок" Дрогобицької міської ради Львівської області (5 дітей із ФФНМ - експериментальна група (ЕГ), 4 дитини з нормотиповим мовленнєвим розвитком (НМР) - контрольна група (КГ)).

Серед методів емпіричного дослідження використовувалися: цілеспрямоване спостереження за усним мовленням старших дошкільників, бесіди; застосування дидактичних ігор у процесі словникової роботи з дітьми з порушеннями мовлення; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи); а також статистичні методи, включно з кількісним і якісним аналізом експериментальних даних для оцінки рівня сформованості усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

У дослідженні розвитку усного мовлення враховувалися такі складові:

1. *Фонематична система мовлення:*

- а) фонематичне сприймання;
- б) фонематичний слух;
- в) фонематичний аналіз;
- г) фонематичні уявлення.

2. *Фонетична система мовлення:*

- а) правильність звуковимови;
- б) структура слів за складами.

3. *Лексична складова мовлення:*

- а) наявність у словниковому запасі слів для позначення різних частин мови;
- б) сформованість умінь лексичних узагальнень;
- в) використання лексико-семантичних явищ (синонімія, антонімія, омонімія, спорідненість слів).

4. *Граматична частина мовлення:*

- а) розуміння граматичних значень, що виражаються різними категоріями (число, рід, відмінок, особа);
- б) вміння застосовувати слова у різних граматичних формах у комунікативній взаємодії;
- в) використання навичок словотворення.

5. *Розуміння слів та їх доречне використання у мовленні.*

6. *Зв'язне мовлення:*

- а) складання речень за окремими ситуаційними малюнками або серією тематичних малюнків;

б) переказ казки;

в) складання власного оповідання [26].

Критеріями сформованості усного мовлення визначено такі складові та відповідні показники:

- *Фонематична складова*: розвиток фонематичного слуху, виразність мовлення, використання вербальних і невербальних засобів спілкування;
- *Фонетична складова*: правильність вимови звуків відповідно до орфоепічних норм української мови;
- *Граматична складова*: морфологічна правильність мовлення, синтаксична структура речень, наявність оцінно-контрольних дій;
- *Лексична складова*: словникове багатство, розуміння значень слів;
- *Зв'язне мовлення*: складання речень за окремими або серіями тематичних малюнків, переказ казки, складання власного оповідання.

2.2. Організація і методика констатувального етапу дослідження

Основними принципами організації констатувального етапу експерименту були системний та комплексний підходи до вивчення розвитку усного мовлення старших дошкільників із порушеннями мовлення. Для визначення рівня сформованості мовних навичок на цьому етапі використовувалися логопедичні та психологічні тести.

1. Фонематичні процеси.

Діагностика фонематичних процесів охоплювала такі аспекти:

- Фонематичне сприймання: «Сприймання слів-паронімів», «Сприймання звука серед інших звуків», «Сприймання звука серед слів»;
- Слуховий контроль: «Почуй помилку»;
- Фонематичне уявлення: «Вірш-плутанина», «Розклади малюнки»;
- Фонематичний аналіз: «Визнач місце звука у слові».

2. Фонетичні процеси.

Діагностика фонетичних процесів проводилася у двох напрямках: оцінювалася відображена та самостійна вимова дитини.

Оцінка результатів. За кожне правильно вимовлене слово нараховувався 1 бал, а за наявності труднощів у вимові — 0 балів. Максимальна кількість балів за завдання становила 50.

3. Граматична сторона мовлення.

Методика виконання тесту «Ілюстрування речень іграшками»

Дитині пропонують 17 фраз, сенс яких вона повинна показати за допомогою іграшок.

Інструкція: «Уважно послухай речення, які я буду називати, і проілюструй їх за допомогою іграшок».

Оцінка результатів: за кожне правильно виконане завдання нараховується 1 бал, за неможливість проілюструвати — 0 балів. Максимальна сума балів за тест — 17.

Модифікований тест «Утворення множини іменників»

Методика виконання: дитині пропонують 18 слів, від яких необхідно утворити множину. Логопед спочатку демонструє один предмет, а потім декілька таких самих, пропонуючи дитині назвати їх у множині. Якщо завдання викликає труднощі, логопед наводить першу пару слів як приклад.

Слова для завдання: машина, годинник, пальто, ложка, олівець, іграшка, риба, книга, шуба, шафа, м'яч, квітка, колесо, вікно, будинок, дерево, ручка, нога.

Інструкція для дітей з порушеннями мовлення: «Уважно послухай слова, які я буду називати, і спробуй утворити від кожного слова множину».

Оцінка результатів:

2 бали — множина утворена правильно;

1 бал — множина утворена з неправильним закінченням або наголосом;

0 балів — множину утворити не вдалося.

Максимальна кількість балів за завдання — 36.

Модифікований тест «Повторення речень».

Дитина повинна максимально точно повторити вголос речення, які промовляє логопед. Всього пропонується 12 речень. Інструкція: «Уважно послухай речення, які я буду говорити, і спробуй повторити їх за мною».

Оцінювання проводиться за двома критеріями:

1. Фонетична точність — визначає здатність дитини до слухового розрізнення звуків та правильність артикуляції.
2. Граматична точність — дає уявлення про синтаксичні можливості дитини.

Бальна система:

- 2 бали — дитина правильно і чітко повторює речення за логопедом;
- 1 бал — дитина повторює речення з незначними синтаксичними або семантичними помилками;
- 0 балів — дитина повторює речення неправильно або не повторює взагалі.

Максимальна сума балів за завдання — 24.

4. *Лексична складова* оцінювалася за допомогою тестів «Класифікація понять» та «Знаходження слів».

Модифікований тест «Утворення ступенів порівняння прикметників»

Методика виконання: Тестовий матеріал складається з 12 картинок. Дитині називають вихідний іменник, наприклад, «смуги». Потім показують картинку з прапором зі смугами і запитують, який це прапор. На наступних картинках смуг стає більше, а на останній картинці правильна відповідь — «найбільш смугастий». Аналогічним чином демонструються інші картинки. Тест дозволяє оцінити здатність дитини продуктивно застосовувати правила при підвищенні рівня абстрактності.

Інструкція: «Подивись уважно на малюнки, які я тобі буду показувати, і спробуй утворити ступені порівняння за зразком».

Слова для завдання: світло, тепло, смуги, темнота, кольори, гра, розум, смак, сонце, зло, добро, холод.

Оцінка результатів:

2 бали — дитина правильно утворила всі ступені порівняння;

1 бал — дитина виконала завдання з помилками;

0 балів — дитина не виконала завдання.

Максимальна кількість балів за завдання — 24.

Тест «Модифікація речень»

Методика виконання: Дитині пропонують 10 наборів слів (по 3–4 слова в кожному), з яких потрібно скласти речення.

Інструкція: «Ведмедик придумав речення, але розгубив слова. Послухай уважно слова і допоможи скласти речення».

Оцінка результатів:

2 бали — речення складено синтаксично правильно;

1 бал — речення складене з незначними синтаксичними помилками;

0 балів — дитина не змогла скласти речення.

Максимальна кількість балів за завдання — 20.

5. *Навички зв'язного мовлення* (скласти речення за ситуаційними малюнками; переказати частину казки чи оповідання; скласти розповідь за малюнком, початком, який запропоновано).

Якісні показники, що враховувалися при оцінці рівня усного мовлення старших дошкільників:

- рівень допомоги логопеда (стимулювання, демонстрація кінцевого результату, наочна підтримка, повна навчальна допомога з оцінкою здатності «переносити» навички на подібні завдання);
- розуміння інструкцій;
- вміння користуватися підказками спеціаліста;
- точність та швидкість виконання завдань;
- мовленнєвий супровід дій під час виконання завдань;
- стратегія виконання завдань (хаотична, методом проб і помилок,

за зразком).

Усі складові сформованості усного мовлення старших дошкільників із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення оцінювалися окремо і визначалися відповідно до певного рівня розвитку. За результатами діагностичних завдань виділялися такі рівні:

Високий рівень – дитина самостійно і правильно виконує всі запропоновані завдання у кожному компоненті.

Середній рівень – дитина виконує близько 50% завдань, частково користуючись допомогою.

Низький рівень – дитина не виконує завдання або виконує їх з багаторазовою допомогою, при цьому стратегія діяльності носить хаотичний характер.

Такий підхід дозволив визначити рівні основних критеріїв усного мовлення у дітей з порушеннями мовлення — як при фонетико-фонематичному недорозвиненні, так і при нормальному мовленнєвому розвитку.

Результати дослідження усного мовлення за описаними критеріями дітей з НМР (табл. 2.1) та дітей з ФФНМ (табл.2.2) подано у табл. 2.1, 2.2. (констатувальний етап).

Розглянемо критерії розвитку усного мовлення дошкільників із НМР на констатувальному етапі (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Рівні сформованості усного мовлення старших дошкільників із НМР (констатувальний етап)

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Фонематична сторона мовлення	9	57,5	33,5
Фонетична сторона мовлення	9,4	48	42,6
Граматична сторона мовлення	8	51	41

Лексична сторона мовлення	8,2	51,8	40
Зв'язне мовлення	9	52,1	38,9
Узагальнений показник	8	52,8	39,2

Критерій «фонематична складова»:

- низький рівень спостерігається у 33,5% дітей;
- середній рівень — у 57,5% дітей;
- високий рівень — у 9% дітей.

Критерій «фонетична складова»:

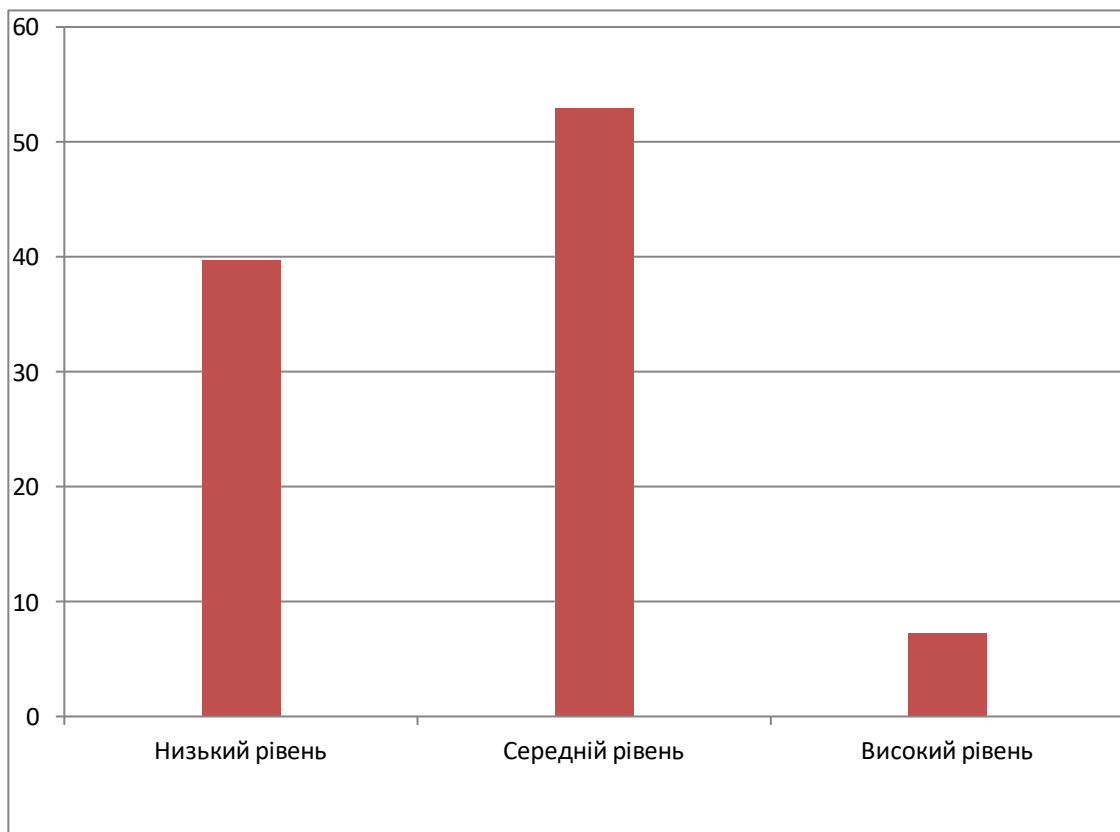
- низький рівень мають 42,5% дітей;
- середній рівень — 48%;
- високий рівень — 9,4%.

Критерій «граматична складова»:

- низький рівень — у 41% дітей;
- середній рівень — у 51%;
- високий рівень — у 8%.

Критерій «лексична складова»:

- низький рівень спостерігається у 40% дітей;
- середній рівень — у 51,8%;
- високий рівень — у 8,2%.

Рис. 2.1. Рівні сформованості усного мовлення старших дошкільників із НМР (констатувальний етап)

За показником «навички зв'язного мовлення» встановлено, що:

- 38,9 % дітей демонструють низький рівень;
- 52,1 % дітей мають середній рівень;
- 8 % дітей досягли високого рівня.

Відповідно до узагальненого інтегрального показника (середнього арифметичного) рівень сформованості усного мовлення у дітей з НМР розподіляється так:

- 39,2 % дітей характеризуються низьким рівнем;
- 52,8 % дітей – середнім рівнем;
- 8 % дітей – високим рівнем.

Далі подано опис результатів дослідження рівнів розвитку усного

мовлення у дітей з ФФНМ (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Рівні сформованості усного мовлення старших дошкільників із ФФНМ (констатувальний етап)

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Фонематична сторона мовлення	7	36,5	56,5
Фонетична сторона мовлення	4,5	50	45,5
Граматична сторона мовлення	7	42,1	55,9
Лексична сторона мовлення	2,2	53,8	44
Зв'язне мовлення	4	54,1	41,9
Узагальнений показник	6	45,5	48,5

За критерієм «фонематична складова» встановлено, що:

- 56,5 % дітей характеризуються низьким рівнем;
- 36,5 % дітей мають середній рівень;
- 7 % дітей демонструють високий рівень.

За критерієм «фонетична складова» результати розподілилися так:

- 45,5 % дітей мають низький рівень;
- 50 % дітей володіють середнім рівнем;
- 4,5 % дітей досягли високого рівня.

За критерієм «граматична складова» виявлено:

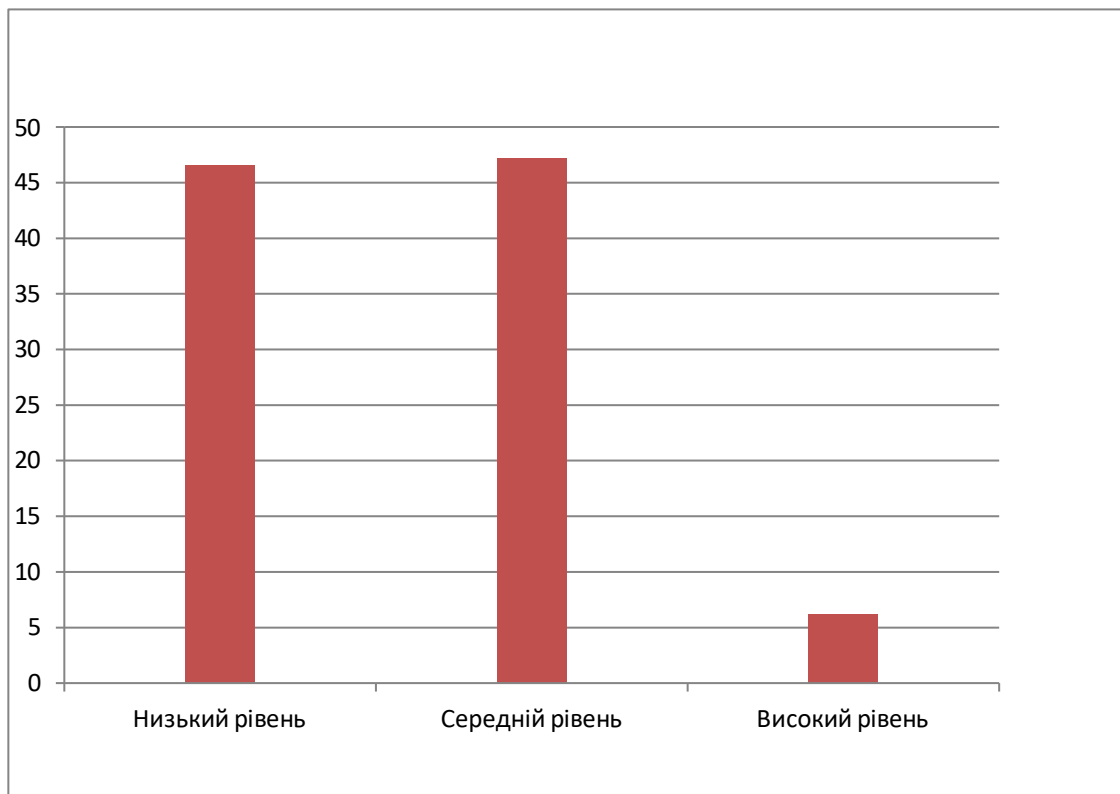
- 55,9 % дітей перебувають на низькому рівні;
- 42,1 % – на середньому рівні;
- 7 % – на високому рівні.

За критерієм «лексична складова» спостерігаємо:

- 44 % дітей демонструють низький рівень;
- 53,8 % – середній рівень;
- 2,2 % – високий рівень.

За критерієм «навички зв'язного мовлення» визначено, що:

- 41,9 % дітей мають низький рівень;
- 54,1 % – середній рівень;
- 4 % – високий рівень.

Рис. 2. 2 Рівні розвитку усного мовлення старших дошкільників із ФФНМ (констатувальний етап).

Отже, узагальнений показник — середнє арифметичне рівня розвитку усного мовлення старших дошкільників із ФФНМ на констатувальному етапі (рис. 2.3) — засвідчує, що:

- 48,5 % дітей перебувають на низькому рівні;
- 45,5 % дітей — на середньому рівні;
- 6 % дітей досягли високого рівня.

Під час констатувального етапу було визначено рівні сформованості усного мовлення у дітей з НМР (низький — 31,5 %; середній — 52,5 %; високий — 10 %) та у дітей із ФФНМ (низький — 48,5 %; середній — 45,5 %;

високий — 6 %). Отримані результати свідчать про необхідність цілеспрямованої та послідовної корекційної роботи, спрямованої на покращення мовленнєвого розвитку.

На формульовальному етапі дослідження була розроблена програма дидактичних ігор та ігор-занять, спрямована на розвиток усного мовлення старших дошкільників як із мовленнєвими порушеннями, так і з нормальним мовленнєвим розвитком.

Висновки до другого розділу

У другому розділі представлено методику проведення констатувального етапу експерименту; визначено та обґрунтовано критерії оцінювання усного мовлення дітей як із порушеннями мовленнєвого розвитку (ФФНМ), так і з нормальним мовленнєвим розвитком (НМР). Також охарактеризовано добір діагностичних методик та описано специфіку їх застосування в роботі з дітьми дошкільного віку. Окрему увагу приділено аналізу результатів діагностики, що передбачав порівняння рівнів сформованості усного мовлення у старших дошкільників із ФФНМ та НМР.

Узагальнюючи отримані дані, можна зазначити, що контрольний етап експерименту засвідчив недостатній рівень розвитку усного мовлення як у дітей із мовленнєвими порушеннями (ФФНМ), так і у дошкільників із нормальним мовленнєвим розвитком. Ці результати підтверджують актуальність подальшої корекційно-розвивальної роботи та необхідність упровадження ефективних педагогічних технологій для покращення мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ

3.1. Організація логопедичних занять з використанням дидактичних ігор з дітьми з порушеннями мовлення

На формувальному етапі дослідження було визначено основну мету — упровадити в освітній процес для дітей із мовленнєвими порушеннями систему ігрових занять, дидактичних ігор та мовленнєвих ситуацій. Крім того, передбачалося проаналізувати результати їхнього впливу на розвиток усного мовлення старших дошкільників із ФФНМ та НМР за допомогою обраної діагностичної методики, а також узагальнити отримані дані й оцінити ефективність застосованих дидактичних ігор у вдосконаленні мовленнєвого розвитку дітей.

Для роботи з дошкільниками було підібрано підгрупові та фронтальні ігрові заняття: окремо для дітей із ЗНМ, для дітей із ФФНМ, а також інтегровані фронтальні заняття. Основним змістом цих ігор-занять стало цілеспрямоване вдосконалення ключових критеріїв усного мовлення: фонематичної, фонетичної, граматичної, лексичної складових та навичок зв'язного мовлення.

Наведемо приклади таких занять. Для старших дошкільників із ФФНМ було розроблено серію ігрових завдань, спрямованих на: закріплення вміння виділяти слово із заданим звуком серед інших та визначати позицію приголосного звука в слові; розвиток уміння визначати кількість складів у словах і добирати слова з відповідною складовою структурою; формування навичок уживання прийменників у власних висловлюваннях; удосконалення здатності граматично узгоджувати два числівники і п'ятьма з іменниками.

Тема заняття: «Комахи». Для розвитку в дітей уміння добирати слова-ознаки до іменників, ознайомлення їх зі способами творення складних слів,

активізації та збагачення словникового запасу, а також удосконалення навичок складання речень за малюнками з опорою на запитання та поєднання цих речень у невеликі розповіді було організовано ігрове заняття на тему: «Складання речень за картинкою з опорою на запитання».

У процесі роботи виявилось, що пізнавальна та мовленнєва активність дітей із ФФНМ значно підвищується під час музично-логічних занять. Враховуючи це, було проведено підгрупове заняття за темою «Червоний, жовтий, зелений».

Метою заняття стало: розвиток пам'яті, уваги, мислення; удосконалення координації, рухової активності та емоційної виразності; формування виразності та темпу мовлення, сили голосу; розвиток лексико-граматичного ладу мовлення, фонематичного слуху та правильної звуковимови.

Для підтримання розвитку усного мовлення дітей із НМР також було проведено заняття «Складання речень за картинкою з опорою на запитання», у межах якого ставилися такі завдання: активізувати та розширити словниковий запас, удосконалити вміння складати речення за ілюстрацією із використанням запитань, поєднувати їх у короткий зв'язний вислів.

З метою активізації мовленнєвої діяльності дошкільників та розвитку усного мовлення за визначеними критеріями було проведено фронтальне інтегроване заняття для дітей із мовленнєвими порушеннями на тему: «Кузя в гостях у „Вгадайки“».

Корекційно-освітні завдання заняття охоплювали фонетико-фонематичний, граматичний і лексичний напрямки, а саме:

- закріплення правильної вимови звуків [К], [К'];
- тренування в умінні виділяти звуки зі складу слова;
- диференціація твердих і м'яких приголосних;
- удосконалення навичок звукобуквеного аналізу двоскладових слів з відкритими складами;
- вправляння у складанні речень за заданою схемою з використанням

прийменника «до» із позначенням його символом;

– формування вміння розрізняти поняття «склад» і «слово».

У заняття було включено індивідуально-диференційований підхід: дітям із високим рівнем розвитку пропонувалися складніші завдання (наприклад, придумати слово — символ певного знаку), а від дітей із середнім рівнем вимагали чітких, розгорнутих відповідей.

Освітнє та розвивальне значення мовленнєвих дидактичних ігор для формування усного мовлення у дітей із мовленнєвими порушеннями було висвітлено в першому розділі. Особливо важливими для старших дошкільників, з погляду не лише мовленнєвого розвитку, а й активізації пізнавальної та комунікативної діяльності, є дидактичні ігри, створені за мотивами літературних творів, мовленнєвих ситуацій спілкування та емоційно-мовленнєвих етюдів (Додатки А-Д).

Для збагачення словника доцільно використовувати цікаві дидактичні ігри на тему «Професії». Спочатку дітей знайомлять із назвами різних професій у грі «Хто ким працює?». Перед початком проводиться коротка бесіда, у ході якої з'ясовується, як діти розуміють поняття «професія», які професії знають. Після цього вихователь пропонує картки із зображенням представників різних професій, уточнюючи та закріплюючи уявлення дітей.

Ігри «Хто що робить?», «Хто більше назве дій?» сприяють формуванню вміння пов'язувати професію людини з характерними для неї діями. Дітям пояснюється, що кожен працівник виконує певні трудові дії: «Я назву професію, а ви скажіть, що робить людина цієї професії» (лікар — лікує, слухає, призначає ліки; кухар — варить, смажить, ріже, розігріває). Варіант гри: логопед перелічує дії, а діти мають здогадатися, представник якої професії їх виконує.

Для старших дошкільників доцільно пропонувати ігри, спрямовані на розвиток уміння будувати зв'язні висловлювання: «Що ми задумали?», «Відгадай, хто це?». Діти відгадують предмет або особу за описом, що слугує зразком короткої самостійної розповіді. У грі «Опиши картинку» (серії

«Хитра лисиця», «Дружок») дошкільники складають невеликі розповіді за ілюстрацією.

Ще одним ефективним засобом розвитку усного мовлення старших дошкільників із ФФНМ стало впровадження в освітній процес комунікативно-мовленнєвих ситуацій та ігрових мовленнєвих вправ, а також створення варіативних діалогів. Серед таких завдань — моделювання ситуацій «Зустріч на вулиці», «Телефонна розмова», «У транспорті», які сприяють формуванню навичок мовленнєвої взаємодії у різних життєвих обставинах.

Результатом роботи на цьому етапі передбачалося збагачення словникового запасу дітей відповідно до різних ситуацій спілкування: звертання, прохання, подяки, згоди, дозволу, відмови, заборони, втішання, співчуття, компліменту, вибачення, привітання, побажання, вручення подарунків, а також ведення телефонної розмови.

Наведемо приклади таких ігрових мовленнєвих вправ.

«Зустріч на вулиці»

Мета: закріпити вміння дітей вести діалог у ситуації розпитувань.

Матеріал: іграшки-тварини.

Хід вправи: Створюється умовна ігрова ситуація: на вулиці зустрічаються тварини і запитують один в одного, як дістатися до іграшкової крамниці.

Ведмедик: Скажіть, будь ласка, як пройти до іграшкової крамниці?

Лисичка: Чи не підкажете, як потрапити до крамниці?

Зайчик: Будьте ласкаві, допоможіть знайти дорогу до іграшкової крамниці.

Після цього логопед звертається до кожної дитини: А ти як запитаєш?

«Телефонна розмова»

Мета: формувати вміння вести діалог домовленості.

Матеріал: іграшки «телепузики», два іграшкові телефони.

Хід вправи:

Дітям пропонується, озвучуючи телепузиків, домовитися по телефону про зустріч біля зоопарку.

- Телепузик Називайко: Привіт!
- Телепузик Пізнайко: Привіт, радий чути твій голос.
- Називайко: Ходімо разом до зоопарку.
- Пізнайко: Добре. Коли зустрінемося?
- Називайко: О 12 годині біля входу. Підходить?
- Пізнайко: Чудово, домовилися. До зустрічі!

Після демонстрації логопед пропонує кожній парі дітей домовитися про зустріч по телефону.

«Продовж далі»

Мета: вправляти дітей у складанні діалогу-обговорення.

Логопед пропонує дітям уявити, що вони розмовляють у транспорті по дорозі до дитячого садка.

Приклад початку діалогу:

- Тобі подобається мультфільм про черепашок-ніндзя?
- Так. А ти вважаєш їх справжніми героями?
- Мабуть, так. Вони ж завжди рятують місто...

Діти продовжують діалог за власним задумом, розвиваючи вміння ставити запитання, відповідати, аргументувати та підтримувати розмову.

Моделювання казки.

Мета: формувати вміння дітей складати та переказувати казки, використовуючи умовні картинки-символи.

Матеріал: символічні зображення до казок «Теремок» і «Ріпка».

Хід гри:

Логопед пропонує дітям, орієнтуючись на умовні картинки-символи, відтворити зміст знайомих казок, а потім — створити власні варіанти, змінюючи послідовність подій, додаючи нових персонажів або змінюючи місце дії. Така діяльність стимулює розвиток творчої уяви та зв'язного мовлення.

Для збагачення уявлень дітей про немовні засоби виразності використовувалися вправи на розпізнавання різних емоційних станів, у яких застосовувався набір ілюстрованих карток «Сторінками улюблених казок».

Таким чином, активізація та розвиток усного мовлення старших дошкільників — як із мовленнєвими порушеннями, так і з нормальним мовленнєвим розвитком — потребують систематичного використання в освітньому процесі ігрових занять, мовленнєвих дидактичних ігор, спеціальних вправ і комунікативних ситуацій. Ефективність проведеної роботи буде проаналізована на основі результатів контрольного етапу дослідження.

3.2. Аналіз результатів формувального етапу дослідження

На формувальному етапі дослідження було проведено підсумкову діагностику з метою визначення ефективності розроблених і добірних дидактичних ігор, спрямованих на розвиток усного мовлення старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями. Для отримання об'єктивних результатів застосовано ту саму діагностичну методику, що й на констатувальному етапі. Узагальнені показники рівнів розвитку усного мовлення дітей з НМР (табл. 3.1) та ФФНМ (табл. 3.2) на формувальному етапі свідчать про зміни за визначеними критеріями.

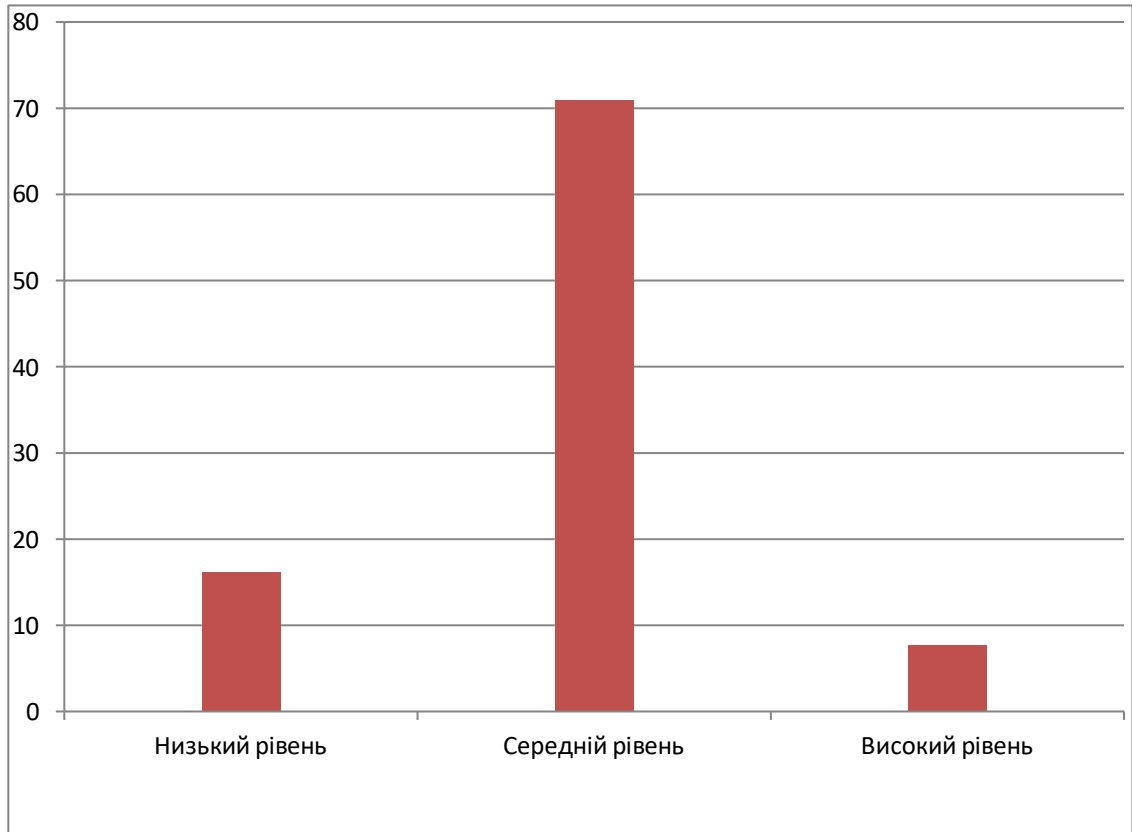
Таблиця 3.1

**Рівні сформованості усного мовлення старших дошкільників із
НМР (формувальний етап)**

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Фонематична сторона мовлення	15	66	22
Фонетична сторона мовлення	10	67	23
Граматична сторона мовлення	11	75	14
Лексична сторона мовлення	12,	75	13
Зв'язне мовлення	12	76	12
Узагальнений показник	12	72	16

Далі подано характеристику кожного критерію усного мовлення дітей із НМР на формувальному етапі (табл. 3.1).

- Фонематична складова: 22 % дітей продемонстрували низький рівень, 69 % — середній, 9 % — високий.
- Фонетична складова: 20 % дітей мають низький рівень розвитку, 69,9 % — середній, 10,1 % — високий.
- Граматична складова: 14 % дітей перебувають на низькому рівні, 75 % — на середньому, 11 % — на високому.
- Лексична складова: 13 % дітей виявили низький рівень, 74,7 % — середній, 12,3 % — високий.
- Навички зв'язного мовлення: 12 % дітей мають низький рівень сформованості, 77 % — середній, 11 % — високий.

Рис. 3.1. Рівні сформованості усного мовлення дошкільників із НМР на формувальному етапі дослідження

За узагальненим показником рівнів сформованості усного мовлення у дітей з НМР: 16,2 % дітей мають низький рівень, 71 % — середній, 12,8 % — високий.

Далі наведемо результати дослідження рівнів розвитку усного мовлення дітей із ФФНМ на контрольному етапі (табл. 3.2) за окремими критеріями:

Фонематична складова:

24,5 % дітей мають низький рівень, 65,5 % — середній, 10 % — високий.

Фонетична складова:

23 % дітей продемонстрували низький рівень, 66 % — середній, 11 % — високий.

Граматична складова:

14,5 % дітей знаходяться на низькому рівні, 74 % — на середньому, 11,5 % — на високому.

Лексична складова:

16 % дітей мають низький рівень, 73 % — середній, 11 % — високий.

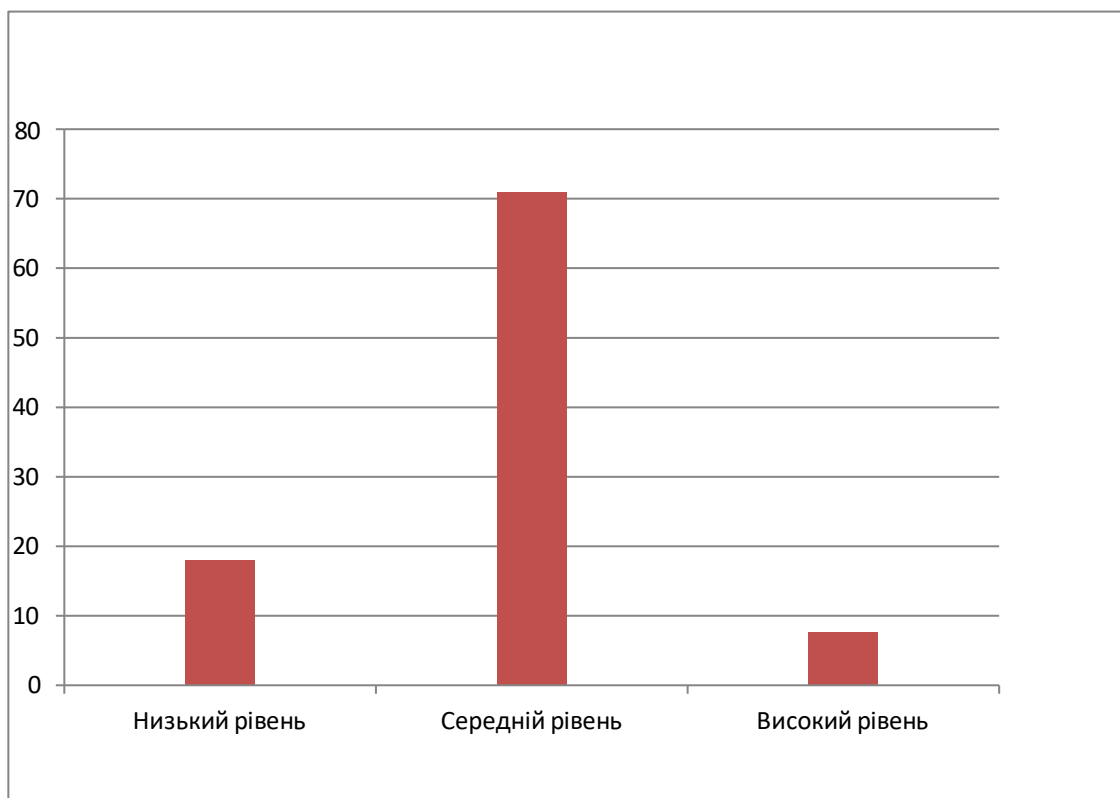
Навички зв'язного мовлення:

12 % дітей демонструють низький рівень, 76 % — середній, 12 % — високий.

Таблиця 3.2

**Рівні сформованості усного мовлення старших дошкільників із
ФФНМ на формувальному етапі**

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Фонематична сторона мовлення	10	65,5	24,5
Фонетична сторона мовлення	11	66	23
Граматична сторона мовлення	12	74	14
Лексична сторона мовлення	11	73	16
Зв'язне мовлення	12	76	12
Узагальнений показник	12	70	18

Рис. 3.2. Рівні розвитку усного мовлення дошкільників із ФФМ на формувальному етапі.

Отже, за узагальненим показником середнє арифметичне розвитку усного мовлення старших дошкільників із ФФМ на формувальному етапі (рис. 3.3) становить:

- 12 % дітей — низький рівень;
- 70 % дітей — середній рівень;
- 18 % дітей — високий рівень.

На формувальному етапі були визначені рівні розвитку усного мовлення дітей з НМР:

- низький рівень — 16,2 % (раніше 39,76 %);
- середній рівень — 73,12 % (раніше 52,98 %);
- високий рівень — 12,8 % (раніше 7,26 %).

У дітей із ФФМ спостерігалася така динаміка:

- низький рівень — 18 % (раніше 48,5 %);
- середній рівень — 70 % (раніше 45,5 %);
- високий рівень — 12 % (раніше 6 %).

Ці дані свідчать, що спланована та впроваджена система мовленнєвих дидактичних ігор, ігор-занять, мовленнєвих вправ і ситуацій ефективно вплинула на розвиток усного мовлення старших дошкільників із порушеннями мовлення (ФФНМ та НМР) та дала позитивні результати. Таким чином, результати дослідження підтвердили ефективність запропонованих завдань для розвитку усного мовлення дітей із мовленнєвими порушеннями засобами дидактичних ігор.

Висновки до третього розділу

На формувальному етапі була реалізована програма розвитку усного мовлення дітей із порушеннями мовлення, що включала систему ігрових занять для старших дошкільників як із фонетико-фонематичними порушеннями, так і з нормальним мовленням. У контрольному дослідженні взяли участь 9 дітей (4 із НМР та 5 із ФФНМ).

Для контрольного тестування використовувалися ті самі методики, що й на констатувальному етапі дослідження. Узагальнені результати діагностування стану сформованості усного мовлення показали, що застосування дидактичних мовленнєвих ігор і занять мало позитивний ефект: знизився рівень дітей із низькими показниками, водночас покращилися показники середнього та високого рівнів.

Таким чином, результати дослідження підтвердили ефективність запропонованої системи дидактичних ігор для розвитку усного мовлення старших дошкільників із порушеннями мовлення.

ВИСНОВКИ

Наукове дослідження особливостей використання дидактичних ігор в розвитку усного мовлення дошкільників із порушеннями мовлення дало можливість зробити наступні висновки:

1. Гра є універсальною формою діяльності, у межах якої відбуваються ключові прогресивні зміни в психіці та особистості дитини-дошкільника. Вона формує його взаємини з оточуючими, сприяє розвитку соціальних навичок і готує дитину до наступного вікового етапу та освоєння нових видів діяльності.

Дидактична гра — це різновид гри, спрямований на формування у дитини потреби в знаннях, розвиток активного інтересу до нових джерел інформації, а також удосконалення пізнавальних умінь та навичок. Використання дидактичних ігор, ігрових занять і прийомів підвищує ефективність сприймання навчального матеріалу, урізноманітнює навчальну діяльність дітей і робить її більш цікавою. Дидактичні ігри застосовують у навчанні та вихованні дітей усіх вікових груп, коли необхідно актуалізувати досвід, повторити, уточнити та закріпити знання про природні явища, працю й побут людини. Як метод навчання, дидактична гра існує у двох формах:

Власна дидактична гра — базується на самонавчанні та самоорганізації дітей.

Гра-заняття (гра-права) — провідну роль у ній виконує логопед. Під час гри-заняття діти засвоюють доступні знання, розвивають необхідні вміння та удосконалюють психічні процеси: сприймання, уяву, мислення та мовлення.

2. Дидактичні ігри застосовуються з моменту первинного обстеження та супроводжують усі етапи логопедичної роботи. Їх доцільно використовувати для: розвитку мовленнєвого дихання; формування темпу, ритму та мелодики мовлення; засвоєння нового словникового запасу; розвитку граматичної структури мовлення; корекції фонематичного слуху,

розрізнення фонетично подібних звуків та закріплення уявлень про особливості вимови змішуваних звуків; профілактики порушень навичок грамотного письма та правильного застосування орфограм; розвитку навички глобального читання та вдосконалення техніки злитного читання.

3. Під час проведення експерименту (констатувального та формувального) були визначені критерії та показники сформованості усного мовлення дітей із мовленнєвими порушеннями, підібраний відповідний діагностичний інструментарій і встановлені рівні розвитку усного мовлення старших дошкільників з порушеннями мовлення.

Критеріями та показниками розвитку усного мовлення старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями стали такі складові:

Фонематична складова: розвиток фонематичного слуху, виразність мовлення, використання вербальних та невербальних засобів спілкування.

Фонетична складова: правильна вимова звуків відповідно до орфоепічних норм української мови.

Граматична складова: морфологічна правильність мовлення, синтаксична структура речень, наявність оцінно-контрольних дій.

Лексична складова: словниковий запас, розуміння семантики слів.

Зв'язне мовлення: складання речень за окремими ситуаційними малюнками або серією тематичних малюнків, переказ казок, складання власних оповідань.

4. Для організації дослідження була обрана експериментальна група - 5 дітей з ФФНМ та 4 дітей із НМР (старшого дошкільного віку). На констатувальному етапі було проведено діагностичний аналіз усного мовлення старших дошкільників як із ФФНМ, так і з НМР.

На формувальному етапі в освітній процес дітей із ФФНМ та НМР були впроваджені дидактичні мовленнєві ігри, серії занять і мовленнєві ситуації. На формувальному етапі, після повторного діагностування за тим самим інструментарієм, що й на констатувальному етапі, було здійснено порівняльний аналіз результатів експерименту.

Рівні розвитку усного мовлення дітей з НМР на формувальному етапі були такими: низький – 16 % (було 40 %); середній – 72 % (було 53 %); високий – 12 % (було 7 %).

Рівні розвитку усного мовлення дітей із ФФНМ: низький – 18 % (було 47 %); середній – 71 % (було 47 %); високий – 11% (було 6 %).

Особливо показовим результатом дослідження є зменшення кількості дітей із низьким рівнем і збільшення тих, хто досяг достатнього рівня. Це свідчить про те, що систематичне використання дидактичних мовленнєвих ігор та ігрових занять у навчально-виховному процесі ефективно сприяє розвитку усного мовлення старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Вчися граючись. Київ: Томіріс, 1995. 112 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. К. : Видавництво, 2021. 26 с.
3. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». За заг. ред. О. В. Низовської. Тернопіль: Мандрівець, 2021. 256 с.
4. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови. Підручник. К.: Вища школа, 2007. 542 с.
5. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. К. : Видавничий дім «Слово», 2008. 440 с.
6. Богуш А. М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному навчальному закладі: навч. посібник К.: Вища школа, 1992. 414 с
7. Богуш А. М., Шиліна Н. Є. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. К.: ПНЦ АПН України, 2003. 335 с.
8. Брежнєва О. Формування пізнавальної активності у старших дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 1998. №2. С.12-14.
9. Брушневська І. М. Механізми розвитку фонематичного компоненту мовленнєвої діяльності дітей за умов звичайного онтогенезу. *Педагогічні науки*. 2016. №LXX (1). С.84-89.
10. Брушневська І. М. Організаційно-педагогічні умови формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. *Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 15-16 грудн. 2017р. Одеса, 2017. С. 58-61.*
11. Брушневська І. М. Формування фонетичного компоненту мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в онтогенезі. *Science and Education a*

New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2016. IV (42). С.11-15.

12. Бурова А. І. Керівництво сюжетно-рольовими іграми. *Дошкільне виховання*. 2001. №7. С. 20–22.
13. Вільчковський Е. С. Рухливі ігри в дитячому садку. К.: Радянська школа, 1989. 112с.
14. Голуб А.В. Сучасний стан дослідження усного мовлення дітей з дизартріями старшого дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць*. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. Випуск 27. С. 48-52.
15. Гурковська Т. Конструктор як засіб атрибутивного забезпечення гри. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. №5. С. 7-9.
16. Данілавичюте Е. А. Діагностика стану сформованості складових мовленнєвої діяльності, що зумовлюють оволодіння навичок читання. *Теорія і практика сучасної логопедії*. Київ : Актуальна освіта, 2006. Вип.3. С.119136.
17. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років. Наук. кер. проєкту В.О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко та ін. Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К. : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с.
18. Ігри в логопедичній роботі: навчально-методичний посібник. Укл. О. В. Чепка. Умань: ВПЦ «Візаві», 2016. 181 с.
19. Іщенко Л. В. Навчання дітей дошкільного віку рідної мови: навчальний посібник. Умань: ПП «Жовтий», 2013. 138 с.
20. Ковшар О. Організація мовленнєво-творчої діяльності як засіб розвитку особистості дошкільника. *Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць*. Кривий Ріг, 2011. Вип. 33. С. 493–497.
21. Кондратенко Р. В. Діагностичний супровід розвитку та виховання старших дошкільників: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг: КПШ, 2015. 224 с.

22. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія. Навчальний посібник. За ред. М.К. Шеремет. К.: Знання, 2010. 293 с.
23. Колупаєва А. А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3 (71). С.7-13.
24. Крутій К. Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя: ЛПС, 2005. 208 с.
25. Ладивір С. Пізнавальний розвиток: пошук ефективних шляхів. *Дошкільне виховання*. 2002. №10. С. 4-6.
26. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Харків: ОВС. 2000. 200 с.
27. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навч.-метод. посіб. Укл. А. Богуш, Н. Луцан. К.: Слово, 2008. 256с.
28. Нікітін Б. П. Сходинки творчості або розвиваючі ігри. К.: Радянська школа. 1991. 144 с.
29. Онищенко Т. Дитяча гра в історії розвитку дошкільного виховання на Україні. *Шлях освіти*. 2000. №2. С. 53–56.
30. Петришина Н., Павлюк Т. О. Особливості розвитку логічного мислення у дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти*. 2019. Т. 2019. С. 151-152.
31. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Академвидав, 2006. 456 с.
32. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 104 с.
33. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ: Освіта України, 2011. 292 с.
34. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: прогр.-метод. комплекс. Київ. 2013. 283 с.
35. Рібцун Ю. В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої

- полікомпетентності дошкільників. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 210 с.
- 36.Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.- метод. посібн. Київ, 2014. 238с.
- 37.Рібцун Ю. В. Методичні рекомендації щодо формування фонетико-фонематичної складової експресивного мовлення молодших дошкільників із ЗНМ. *Український логопедичний вісник*. Вип. 1. 2010. С.72–81.
- 38.Рібцун Ю. В. Характеристика фонетико-фонематичної складової мовлення дітей п'ятого року життя із ФФНМ. *Український логопедичний вісник*. Вип. 2. 2018. С. 36–53.
- 39.Рібцун Ю. В. Характеристика фонетико-фонематичної складової мовлення дітей п'ятого року життя із ФФНМ. *Український логопедичний вісник*. Вип. 2. К. : ПП «Актуальна освіта», 2018. С. 35–52.
- 40.Рожок Т. Л., Костецька О. А. Від маленької цеглинка – до розумної дитинки. Дидактично-ігровий посібник. Вінниця: КУ «ММК». 2018. 35 с.
- 41.Розвиваємо логічне мисленн: збірник вправ та завдань для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (6-7 років). К., 2000. 60 с.
- 42.Рома О. Ю., Близнюк В. Ю., Борук О. П., Програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації «Безмежний світ гри з LEGO», The LEGO Foundation. 2016. 140 с.
- 43.Савінова Н. В. Коригування мовлення дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. Одеса. 2005. 28 с.
- 44.Сайко Х. Я. Особливості застосування гри в системі формування лексичної компетентності дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Молодий вчений*. 2017. №3 (43). С. 466-470.
- 45.Суржанська В. А. Підготовчий етап розвивальної методики формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами творчих завдань. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного*

- університету (Педагогічні науки). Бердянськ: БДПУ. 2005. № 2. С. 27-33.
46. Суржанська В. А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників: дис. канд. пед. наук. К., 2004. 154 с.
47. Філічева Т. Б. Діти з фонетико-фонематичним недорозвиненням. Виховання і навчання. М. : «Видавництво ГНОМ і Д», 2010. 80 с.
48. Фурман Н.В. Використання ігрових прийомів у подоланні тяжких порушень мовлення у дітей дошкільного віку: методичний посібник для вчителів-логопедів. Кам'янець-Подільський: 2017. 94 с.
49. Соботович Є. Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Теорія і практика сучасної логопедії*. Вип. 1. Київ: Актуальна освіта, 2004. С.7–35.
50. Фешина Є. В. Лего конструювання в дитячому садку: посібник для педагогів. К.: Сфера. 2011. 243 с.
51. Шиліна Н. Є. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі: дис. канд. пед. наук. Одеса, 2003. 321 с.
52. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник. К.: ВД «Слово», 2014. 675с.
- 53.** Bogush A., Kovshar A., Knyazheva I., Suiatynova K., Drevniak L. Analysis of the Key Theoretical Framework of the Organization of Inclusive Education in a Preschool Establishment. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT – JECSE)*, 14(1) 2022, 253-259 DOI : 10,9756/ INT – JECSE/V1411.221051
54. Belousova A., Muratova M. Characteristics of Visual Active Thinking of Preschoolers with General Speech Underdevelopment. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2014. T. 146. P. 196-202.
55. Bion W. R. A theory of thinking. *Parent-Infant Psychodynamics*. Routledge, 2018. P. 74-82.
56. Bjorklund D. F., Causey K. B. *Children's thinking: Cognitive development and individual differences*. Sage publications, 2017.
57. Borisova E. Y., Kozina I. B. *Neuropsychological Approach to the Study of*

Special Aspects of Development of Preschool Children with Psychoverbal Pathology. *Rev. Eur. Stud.* 2015. T. 7. P. 52.

ДОДАТКИ

Додаток А

Ігри для розвитку та розширення словникового запасу старших дошкільників:

1. *Скарбничка нових слів*

Матеріали: скринька або коробка, картки зі словами.

Опис: Щотижня діти «збирають» нові слова у свою скарбничку. Кожного дня додається нове слово, яке ведучий пояснює та демонструє у контексті (наприклад, "паросток", "майстер", "блискавка"). Діти мають придумати, як використати слово в реченні, або розповісти, що означає слово. Наприкінці тижня можна проводити міні-вікторину на повторення та закріплення всіх нових слів.

Корекційна спрямованість: Розвиток та розширення словникового запасу старших дошкільників.

2. *Майстер слів*

Матеріали: предмети чи картинки з різними зображеннями.

Опис: Дітям показують предмет або картинку (наприклад, "парасолька", "ведмедик"). Вони мають описати його, використовуючи якомога більше прикметників або додаткових характеристик: "велика", "червона", "зручна", "захищає від дощу". Завдання полягає у тому, щоб діти згадали або вивчили нові слова, що допоможуть їм краще описувати речі та явища.

Корекційна спрямованість: Розвиток та розширення словникового запасу старших дошкільників.

3. *Слова-помічники*

Матеріали: картки з дієсловами та зображеннями ситуацій (наприклад, "біжить", "стрибає", "грається").

Опис: Діти витягують картки з дієсловами та складають про кожне з них невеличку розповідь або речення. Наприклад: "Кіт стрибає через паркан." Ведучий може допомагати, задаючи питання для уточнення, які додадуть нові слова до словникового запасу дітей, наприклад: "Куди стрибає? Кого

зустрічає?".

Корекційна спрямованість: Гра розвиває вміння комбінувати слова в контексті і збагачує словник дієслів.

4. *Чарівний словник тварин*

Матеріали: картинки тварин та картки з їхніми описами (наприклад, "великий", "смугастий", "швидкий").

Опис: Кожна дитина отримує картинку із зображенням тварини (лев, зебра, орел). Поруч розміщено набір карток із словами, що описують зовнішність чи поведінку тварини. Діти мають обрати правильні слова для опису своєї тварини і скласти невеличку розповідь про неї, наприклад: "Лев – великий і могутній".

Корекційна спрямованість: Гра розвиває лексичний запас та вміння використовувати прикметники.

5. *Мандрівники*

Матеріали: карта з різними "місцевостями" (ліс, море, місто, ферма), картки зі словами.

Опис: Діти обирають «місцевість» на карті (наприклад, ліс) і придумують якомога більше слів, пов'язаних з нею (дерева, гриби, білка, галявина). За кожне слово отримують бал. Ведучий може додавати підказки чи питання, щоб діти згадали більше слів, що розширює їхній словниковий запас.

Корекційна спрямованість: Гра розвиває лексичний запас та вміння використовувати прикметники.

6. *Хто я? Вгадай слово*

Матеріали: картки з написами різних слів (наприклад, предмети, професії, явища природи).

Опис: Одна дитина витягує картку з певним словом (наприклад, "пожежник", "сніг", "сонце") і, не називаючи його, описує так, щоб інші могли здогадатися, що це. Наприклад: "Я білий, холодний, падаю з неба взимку." Решта дітей повинні відгадати, що це сніг.

Корекційна спрямованість: Гра вчить дітей підбирати характеристики до

слова, розвиває лексичний запас та навички пояснення.

7. *Словесна піраміда*

Матеріали: картки з початковим словом на теми, які знайомі дітям (наприклад, "дерево").

Опис: Діти починають з одного слова, і кожен додає по черзі прикметники, які описують цей предмет, утворюючи "піраміду". Наприклад: "дерево – високе дерево – зелене високе дерево – красиве зелене високе дерево." Кожне нове слово повинно розширювати опис.

Корекційна спрямованість: Гра тренує пам'ять, асоціативне мислення та розвиває словниковий запас прикметників.

8. *Словниковий ланцюжок*

Матеріали: картки зі словами різних категорій (наприклад, овочі, фрукти, іграшки, тварини).

Опис: Педагог обирає слово, наприклад, "апельсин". Наступна дитина повинна назвати слово, пов'язане за категорією (наприклад, "банан" – фрукт). Гра продовжується, утворюючи ланцюжок слів на ту саму тему. За бажанням можна змінювати категорії для розширення словникового запасу та асоціативних навичок дітей.

Корекційна спрямованість: Гра розвиває лексичний запас та вміння використовувати прикметники.

9. *Чарівна торбинка*

Матеріали: мішечок із дрібними предметами або картками, що зображують різні предмети (яблуко, олівець, ключ, м'яч тощо).

Опис: Дитина витягує предмет з мішечка і повинна його описати, не називаючи. Наприклад, якщо витягнуто яблуко, вона може сказати: "Це фрукт, круглий, червоний або зелений, його можна їсти". Інші діти мають здогадатися, що це яблуко.

Корекційна спрямованість: Гра вчить дітей використовувати слова для опису, тренує увагу та збагачує словниковий запас.

10. *Світ протилежностей*

Матеріали: картки з прикметниками або дієсловами (великий, малий, швидкий, повільний).

Опис: Ведучий називає слово, а діти повинні знайти протилежне слово. Наприклад, якщо ведучий каже "високий", діти відповідають "низький".

Корекційна спрямованість: Гра допомагає дітям запам'ятовувати антоніми, що розширює словниковий запас та покращує мовну виразність.

11. *Магічна фраза*

Матеріали: картинки, які зображують певну дію чи предмет.

Опис: Діти отримують картинку і мають придумати, як би вони пояснили її значення однією-двома фразами, використовуючи нові слова. Наприклад, на зображенні – хлопчик, який катається на велосипеді. Дитина може сказати: "Цей хлопчик весело катається на червоному велосипеді".

Корекційна спрямованість: Гра допомагає практикувати навички зв'язного мовлення і збагачує активний словниковий запас.

Ігри, які допоможуть старшим дошкільникам навчитися визначати спільне значення похідних слів:

1. *Знайди "родичів" слова*

Матеріали: картки з основними словами (наприклад, "вода") і набір карток з похідними словами (водичка, водний, водоспад, водовіз).

Опис: Дітям пропонують основне слово, наприклад, "вода", і кілька карток з іншими словами, де деякі є похідними, а інші – ні (наприклад, "вода", "водичка", "повітря", "водовіз", "вітер"). Завдання – знайти і пояснити, які слова є "родичами" (похідними) і чому, спираючись на спільну частину та значення.

Корекційна спрямованість: Гра допомагає розвивати логічне мислення і розуміння структури слова.

2. *Словесна піраміда значень*

Матеріали: набір карток з похідними словами від одного кореня (наприклад, "ліс" – лісник, лісок, лісний, лісник).

Опис: Дітям дається основне слово (наприклад, "ліс") та кілька похідних. Вони повинні викласти їх у вигляді піраміди за мірою зв'язку із головним словом, пояснюючи спільне значення та що кожне похідне слово додає до основного поняття.

Корекційна спрямованість: Гра допомагає дітям усвідомити, як різні похідні слова розширюють чи деталізують основне значення.

3. *Ланцюжок слів*

Матеріали: картки з базовими словами та їх похідними (наприклад, "сад" – садок, садовий, саджати). Опис: Дітям роздають картки з різними словами,

деякі з яких є похідними від базових слів. Дитина повинна утворити ланцюжок слів, пов'язаних спільним значенням (наприклад, "сад – садок – садовий"). Після кожного слова дитина пояснює, як нове слово розширює значення попереднього.

Корекційна спрямованість: Допомагає зрозуміти, як корені і словотворчі

елементи впливають на сенс слів.

4. *Словник чарівника*

Матеріали: "чарівний" мішечок зі словами-картками (наприклад, базове слово "сонце" та його похідні – сонячний, сонечко, сонячно).

Опис: Діти по черзі витягують картку з мішечка і повинні пояснити, як це слово пов'язане з основним словом. Наприклад, витягнувши слово "сонечко", дитина каже: "Це маленьке сонце" або "Сонечко – коли сонце ніжне".

Корекційна спрямованість: Гра вчить дітей усвідомлювати і розуміти значення похідних слів через асоціації.

5. *Склади речення зі "спільними друзями"*

Матеріали: картки з основними словами (наприклад, "ріка") і картки з похідними словами (річковий, річечка, річка).

Опис: Діти отримують набір слів і повинні скласти коротке оповідання або кілька речень, де використають базове слово і якомога більше похідних. Після цього вони обговорюють, як кожне похідне слово додає до значення основного, робить його образнішим або точнішим.

Корекційна спрямованість: Допомогає закріпити знання про утворення слів.

6. *Чарівні склади*

Матеріали: картки зі складами, які утворюють основні та похідні слова (наприклад, "ліс", "сад").

Опис: Дітям дається базовий склад (наприклад, "ліс") та інші склади, з яких вони повинні утворити слова (лісник, лісок, лісовий) і пояснити, чим нові слова схожі за значенням на основне.

Корекційна спрямованість: Вчить дітей бачити спільні елементи в різних словах і розуміти їхнє загальне значення.

Ігри для старших дошкільників, які допоможуть дітям навчитися визначати загальне звучання словотворчих афіксів:

1. *Слова-чарівники*

Матеріали: картки з основними словами та набір афіксів (наприклад, "-чик", "-ок", "-онька").

Опис: Діти витягують картку з основним словом, наприклад, "сніг", і додають різні афікси, створюючи нові слова ("сніжок", "сніжинка", "сніжиночка"). Завдання – з'ясувати, як змінюється значення слова з кожним афіксом і яке спільне звучання вони мають.

Корекційна спрямованість: Ведучий допомагає дітям зрозуміти, що афікси можуть додавати ласкаві або зменшувальні значення.

2. *Побудуй слово*

Матеріали: основи слів (наприклад, "дерев") і картки з різними афіксами ("-ко", "-ина", "-ець").

Опис: Дітям пропонується "основа" слова (наприклад, "дерев") та декілька афіксів. Вони повинні утворити з них слова (деревице, деревина, деревець) і пояснити, як змінюється значення.

Корекційна спрямованість: Допомогає навчитися розпізнавати афікси та їх звукову схожість.

3. *Чарівний афікс*

Матеріали: картки з однаковими афіксами (наприклад, "-ник" для різних слів: "лісник", "садівник", "містянин").

Опис: Ведучий показує дітям картки з різними словами, що містять один і той самий афікс, наприклад, "-ник". Діти повинні визначити загальне звучання афікса і здогадатися, що він може означати "професію або людину, пов'язану з діяльністю".

Корекційна спрямованість: Допомогає дітям розуміти спільне значення афіксів і їх звукову подібність.

4. *Афіксова мозаїка*

Матеріали: картки з основами слів і набори афіксів різних типів (зменшувальні, збільшувальні, дії).

Опис: Дітям пропонують основи слів і різні афікси, з яких вони складають нові слова. Кожна дитина пояснює, що означає утворене слово та що додає афікс. Ведучий пояснює загальне звучання і значення типів афіксів.

Корекційна спрямованість: Гра розвиває слухове сприйняття і вміння визначати спільне звучання афіксів.

5. *Почуй афікс*

Матеріали: набір слів з різними афіксами (наприклад, слова з афіксом "-ик", "-еньк", "-чат").

Опис: Діти слухають слова, що мають однаковий афікс, і повинні визначити, який саме афікс повторюється у всіх словах. Потім ведучий пропонує скласти нові слова з цим афіксом.

Корекційна спрямованість: Гра розвиває слухове сприйняття і вміння визначати спільне звучання афіксів.

6. *Вгадай афікс*

Матеріали: картинки з зображеннями предметів, пов'язаних із зменшувальними чи збільшувальними афіксами (наприклад, "молоток" - молот, "собачка" - собака).

Опис: Ведучий показує картинку та називає основу слова, а діти додають зменшувальний або збільшувальний афікс. Наприклад, на основі "собака" діти придумують "собачка". Вони пояснюють, як змінився зміст слова.

Корекційна спрямованість: Допомагає зрозуміти функцію афіксів і їх загальне звучання.

Ігри, спрямовані на розвиток навичок словотворення за аналогією та класифікацію похідних слів за значенням:

1. Слово-доміно

Матеріали: картки з основами слів і набори афіксів, що утворюють нові слова (наприклад, "дерев" + "це" = деревце, "сонц" + "ечко" = сонечко).

Опис: Діти складають "доміно" з карток, підбираючи слова за аналогією – наприклад, добирають зменшувальні або збільшувальні форми. Завдання – пояснити, як нове слово пов'язане зі своїм коренем.

Корекційна спрямованість: Розвиває вміння створювати слова за аналогією та класифікувати їх за значенням.

2. Склади слово-пару

Матеріали: картки з основними словами та набір карток з різними афіксами (наприклад, "квіт" + "-чка" для зменшувальних, "вчитель" + "-ка" для професій).

Опис: Дітям пропонуються основні слова та афікси, і вони повинні скласти слово за аналогією, що підходить за значенням (наприклад, "дитина" – "дитинка", "лікар" – "лікарка").

Корекційна спрямованість: Гра вчить класифікувати слова за їх значенням і використовувати аналогії в словотворенні.

3. Кошки значень

Матеріали: картки з похідними словами, пов'язаними зі спільним значенням (наприклад, професії: вчитель, лікар, водій; предмети зменшувальні: квітка, зірочка, рибка).

Опис: На столі розставлені кошки з різними категоріями (наприклад, професії, предмети, дії). Діти мають розкласти картки за відповідними кошками та пояснити, чому саме так класифікують слова.

Корекційна спрямованість: Допомагає вчити узагальнювати та класифікувати похідні слова за значенням.

4. *Чарівне дзеркало*

Матеріали: картки з малюнками, що зображують різні предмети, до яких можна додати аналогічний афікс (наприклад, сонце – сонечко, міст – місток).

Опис: Діти отримують картку з малюнком основного предмета та повинні утворити від нього похідне слово за аналогією. Наприклад, до зображення квітки додають зменшувальний суфікс, утворюючи "квіточка". Педагог обговорює з дітьми, як змінюється значення з новим словом.

Корекційна спрямованість: Розвиває логічне мислення та вміння утворювати слова.

5. *Хто ким працює?*

Матеріали: картки з базовими словами та відповідні похідні слова, що означають професії (наприклад, "ліс" – "лісник", "сад" – "садівник").

Опис: Діти отримують картку з предметом (наприклад, "сад") та мають утворити похідне слово, що означає професію ("садівник"). Потім усі обговорюють, яке значення додає кожний новий афікс і як ці слова пов'язані за змістом.

Корекційна спрямованість: Допомагає дітям вчити групувати похідні слова за професійними значеннями.

6. *Словесна драбинка*

Матеріали: картки з основами слів (наприклад, "ліс", "вода", "вогонь").

Опис: Діти утворюють слова-драбинки, додаючи різні афікси (наприклад, "ліс" – "лісок" – "лісник"). Завдання – побудувати найдовшу драбинку і пояснити, як кожне нове слово змінює або доповнює значення попереднього.

Корекційна спрямованість: Гра розвиває розуміння зв'язку між словами та дозволяє вчити слова за аналогією.

7. *Листи від природи*

Матеріали: картки з базовими природними поняттями (наприклад, "камінь", "квітка") та афікси, що додають різні значення.

Опис: Дітям пропонують уявити, що вони отримали лист від певного природного явища (наприклад, камінь пише, що в нього є братик камінець,

кам'яна брила і т.д.). Діти складають слова від основних понять, додаючи потрібні афікси, і обговорюють, як кожне нове слово пов'язане зі своїм "базовим" братом.

Корекційна спрямованість: Гра навчає дітей словотворенню за аналогією та класифікації значень.

Ігри, спрямовані на розвиток вміння старших дошкільників використовувати прості поширені речення і деякі види складних синтаксичних структур:

1. *Будуємо речення разом*

Матеріали: картки з малюнками різних предметів, людей, дій.

Опис: Діти обирають по одній картці з кожної категорії: "хто?" (наприклад, хлопчик), "що робить?" (малює), "де?" (на вулиці), "коли?" (вранці). Зі слів на картках діти складають поширене речення, додаючи слова для зв'язності: "Хлопчик малює на вулиці вранці." Можна ускладнити завдання, пропонуючи скласти речення із додаванням підрядної частини: "Хлопчик малює на вулиці, коли світить сонце."

Корекційна спрямованість: Розвиток вміння старших дошкільників використовувати прості поширені речення і деякі види складних синтаксичних структур.

2. *Склади історію з речень*

Матеріали: кубики із словами, які позначають дії, обставини часу і місця, підмети.

Опис: Діти кидають кубики і складають з випавших слів речення. Наприклад, випало: "дідусь", "читає", "вечорами", "на подвір'ї". Дитина складає речення: "Дідусь вечорами читає на подвір'ї." Після цього пропонується додати друге речення, яке з'єднується з першим за допомогою сполучника "тому що" або "і". Так, поступово діти складають цілу історію з логічно пов'язаних речень.

Корекційна спрямованість: Розвиток вміння старших дошкільників використовувати прості поширені речення і деякі види складних синтаксичних структур.

3. *Хто з ким і що робить?*

Матеріали: картинки персонажів (наприклад, кіт, песик, дівчинка) та дій (грається, їсть, малює) і локацій (парк, садок, кухня).

Опис: Дітям потрібно створити речення за схемою: хто + з ким + де + що робить. Наприклад, "Кіт і песик граються в парку." Можна додати ускладнення – попросити дитину розказати, що станеться, якщо змінити локацію або дію, або скласти речення з пояснювальною частиною: "Кіт і песик граються в парку, тому що там багато місця."

Корекційна спрямованість: Розвиток вміння старших дошкільників використовувати прості поширені речення і деякі види складних синтаксичних структур.

4. *Розповідь за малюнками*

Матеріали: серія малюнків, що зображують послідовність дій (наприклад, дитина поливає квіти, квіти виростають).

Опис: Дітям показують серію малюнків, і вони мають розповісти історію, використовуючи різні типи речень: прості поширені речення і, за можливості, складнопідрядні. Наприклад: "Дівчинка поливає квіти. Квіти ростуть швидко, бо дівчинка дбає про них."

Корекційна спрямованість: Розвиток вміння старших дошкільників використовувати прості поширені речення і деякі види складних синтаксичних структур.

5. *Речення з кубиків*

Матеріали: кубики з написами типів слів (хто? що робить? де? чому? коли?).

Опис: Кидаючи кубики, діти обирають слова для складання речення за вказаними категоріями. Наприклад, випали слова: "дівчинка", "грає", "у дворі", "тому що гарна погода", "вранці". Дитина складає: "Дівчинка грає у дворі вранці, тому що гарна погода."

Корекційна спрямованість: Гра допомагає розширити речення, додаючи нові елементи і пов'язуючи їх.